

19301 - 11

**Ekonomik Birleşmeler Teorisi Kapsamında
Gümrük Birliklerinin Ekonomik Etkileri
ve Türkiye**

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

ÖZGÜR TONUS

ESKİŞEHİR-1996

T.C. ANADOLU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

EKONOMİK BİRLEŞMELER TEORİSİ KAPSAMINDA
GÜMRÜK BİRLİKLERİNİN EKONOMİK ETKİLERİ
VE
TÜRKİYE

(Yüksek Lisans Tezi)

ÖzgürTONUS

Danışman: Prof.Dr. S. Rıdvan KARLUK /

Eskişehir - 1996

ÖNSÖZ

Özellikle 1950 den sonra, gelişmiş ve gelişme yolunda olan ülkeler arasında birçok ekonomik birleşme gerçekleşmiştir. Serbest ticaret bölgesi, gümrük birlikleri, ortak pazar ve ekonomik ve parasal birlik şeklinde isimlendirilen bu ekonomik birleşme tipleri uluslararası ekonomi teorisi içerisinde önemli bir yere sahiptir.

İki veya daha fazla ülkenin aralarında gümrük tarifelerini ve ticareti engelleyici engelleri kaldırması girişimi gümrük birliği olarak adlandırılır. Bu durum hem ülkenin kendisini hem de diğer ülke ekonomilerini etkileyecektir. Gümrük birliği ile birlikte görülen üretimin, tüketimin ve dış ticaret hadlerinin etkilenmesi statik etkiler olarak adlandırılır. Statik etkilerin yanında, gümrük birlikleri rekabeti artırmak, teknik gelişmeyi sağlamak, yatırımları artırmak ve ölçek ekonomileri gibi dinamik etkilere de neden olurlar.

Tarifelerin indirilmesi ve pazarın genişlemesi, piyasalarda potansiyel rakip firmaların sayısını artıracaktır. Pazarın genişlemesi ve rekabetin artması verimsiz firmaları ya kapanmak ya da verimli hale gelmek zorunda bırakacaktır. Bu ise teknik gelişmeyi ve ekonomik büyümeyi hızlandıracaktır.

Türkiye ile Avrupa Birliği arasında gerçekleştirilen Gümrük Birliği de, Türkiye ekonomisi üzerine statik ve dinamik birçok etki yaratacaktır.

ABSTRACT

Especially after 1950, many kinds of economic integration have been established among developed or developing countries. This economic integrations types called free trade areas, customs unions, common markets and economic and monetary unions, have very important place within the theory of international economics.

Two or more country's removing customs duties and trade barriers called with customs union. It will be affect country's and the other countries economy. These effect are seen in the customs unions such as production, consumption and terms of trade effects we call static effects. Beside the static effects, Customs unions leads to some dynamic effect such as increased competition, stimulation of technical change, stimulation of investments and economies of scale.

As tariffs are removed and the market expands, the number of potential competitors increases. Firms must either become efficient or close down. This creates an increased technical change and faster economic growth.

So, Custom Unions between Turkey an European Union leads to many static and dynamic effects on Turkey's economy.

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa No</u>
TABLOLAR.....	VII
ŞEKİLLER.....	VIII
KISALTMALAR.....	IX
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

EKONOMİK BİRLEŞMELER TEORİSİ

I. EKONOMİK BİRLEŞMENİN ANLAMI VE EKONOMİK BİRLEŞMELER TEORİSİNİN GELİŞİMİ.....	3
1.Tanım.....	3
2. Ekonomik Birleşmeler Teorisinin Gelişimi.....	6

II. EKONOMİK BİRLEŞME AŞAMALARI.....	10
1. Serbest Ticaret Bölgesi	11
2. Gümrük Birliği.....	11
3. Ortak Pazar.....	13
4. Ekonomik ve Parasal Birlik	14
III. EKONOMİK BİRLEŞMELERİN BAŞARI ŞARTLARI.....	15
1. Ekonomik Yapı Benzerliği	15
2. Üye Ülke Ekonomilerinin Tamamlayıcı veya Rakip Olması.....	16
3. Döviz Kuru ve Ödemeler Bilançosu Politikaları	18
4. Yeterli Altyapı Olanakları	20
5. Yatırım Politikalarının Uyumunu	20
6. Birliğin Kurulmasıyla Doğabilecek Zararların Giderilmesi.....	21
7. Siyasal ve Kültürel Yakınlık	22

İKİNCİ BÖLÜM

GÜMRÜK BİRLİKLERİNİN EKONOMİK ETKİLERİ

I. GÜMRÜK BİRLİKLERİNİN STATİK EKONOMİK ETKİLERİ	23
1. Gümrük Birliklerinin Üretim Üzerine Etkileri	23
A. Üretim Üzerine Olumlu Etki: Ticaret Yaratılması	24
B. Üretim Üzerine Olumsuz Etki: Ticaret Sapması	27

2. Gümrük Birliklerinin Tüketim Üzerine Etkileri	29
3. Gümrük Birliklerinin Dış Ticaret Hadleri Üzerine Etkileri.....	31

II. GÜMRÜK BİRLİKLERİNİN DİNAMİK EKONOMİK ETKİLERİ	32
1. Ölçek Ekonomileri Etkisi	33
A- Ekonomik Birleşme ve İçsel Ekonomiler	34
B- Ekonomik Birleşme ve Dışsal Ekonomiler	37
2. Ekonomik Birleşmelerin Rekabet Üzerine Etkisi	39
3. Öğrenme Eğrisi Etkisi	43
4. Ekonomik Birleşmelerin Yabancı Sermaye Akımı Üzerine Etkileri	46

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE - AVRUPA BİRLİĞİ

GÜMRÜK BİRLİĞİNİN TÜRKİYE EKONOMİSİNE ETKİLERİ

1. Dış Denge Üzerine Etkileri	49
2. Sanayi Sektörüne Etkileri	55
A. Küçük ve Orta Boy İşletmeler Üzerine Etkisi	55
B. İhracata Yönelik Sanayi Dallarına Etkisi	58
3. Tarım Sektörüne Etkileri	59
4. Gümrük Birliği' nin Kamu Sektörüne Etkisi	64
A. Kamu Gelirleri Üzerine Etkisi	64

B. Topluluk Mali Yardımları	66
5. İstihdam Üzerine Etkisi	67
6. Verimlilik Üzerine Etkisi	69
7. Teşvik Politikaları ve Rekabet Üzerine Etkisi	70
8. Yabancı Sermaye Akımı Üzerine Etkileri	72
SONUÇ.....	77
KAYNAKÇA.....	80

TABLolar

<u>Tablo Adı</u>	<u>Sayfa</u>
Ekonomik Entegrasyonların Özellikleri	14
Ticaret Yaratılması Durumu	24
Ticaret Sapması Durumu	26
AB ile Ticari İlişkilerimizde Gelişmeler	52
AB Dışı Ülkelerle Ticaretimiz	53
Dış Ticaretimizin Ülke Gruplarına göre Dağılımı	54
İmalat Sanayiinde, Ana Sanayi Ürünlerinde Yıllık Üretim Kapasiteleri	57
İmalat Sanayiinde İşyeri, Çalışanlar ve Yaratılan Katma Değerin İşletme Büyüklüğüne Göre Dağılımı	58
Sivil İstihdamın Sektörel Dağılımı	68
Türkiye' de Faaliyette Bulunan Yabancı Sermaye	73
Yabancı Sermayenin Sektörel Dağılımı	75

SEKİLLER

<u>Sekil Adı</u>	<u>Sayfa</u>
Ticaret Yaratan Gümrük Birliği	26
Ticaret Saptıran Gümrük Birliği	28
Firma İçin Ölçeğe Göre Artan Getiri	34
Üretim Fonksiyonu Değiştiği Zaman İçsel Ekonomiler	36
Ortalama Maliyet Eğrisinin Kayması	38
Monopolcü Firmanın Üretim Düzeyi	41
Öğrenme Eğrisi	44
Ölçek Ekonomileri ve Öğrenme Etkisi	45

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
AET	: Avrupa Ekonomik Topluluğu
GATT/WTO	: Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması / Dünya Ticaret rgt
GB	: Gümrük Birliği
GYÜ	: Gelişme Yolunda lke
KOBİ	: Küçük ve Ortaboy İşletme
OECD	: Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma rgt
OGT	: Ortak Gümrük Tarifesi
OTP	: Ortak Tarım Politikası
TV	: Özel Tüketim Vergisi
RG	: Resmi Gazete
TKF	: Toplu Konut Fonu

GİRİŞ

Dünya' da sanayi devriminden sonra ekonomik birleşme hareketleri daha da belirginleşmiştir. Özellikle 19 ncu yüzyılda taşımacılığın gelişmesi ve İkinci Dünya Savaşı sonrasında iletişim alanında yaşanan hızlı gelişmeler, bütünleşme hareketlerini hızlandırmıştır. Bazı ekonomik birleşme hareketlerinin başarı kazanması bu konunun önemini artırmaktadır.

Dünyanın en gelişmiş ülkelerinden oluşan Avrupa Birliği ile Avrupa Serbest Ticaret Bölgesi, geniş piyasa temeline dayanan ilk ekonomik entegrasyon hareketlerindedir. Türkiye de dünya üzerinde giderek etkinliğini hissettiren ekonomik birleşme hareketlerinin dışında kalmamış, Avrupa Toplulukları ile ortak üyelik başvurusunun yapıldığı 31 Temmuz 1959 tarihinden itibaren yakın ilişkiler içerisinde bulunmuştur.

Cumhuriyet' in ilanından itibaren kalkınma ve gelişmiş ülkeler seviyesini yakalama gayreti içerisinde bulunan ülkemizin, gelişmiş ülkelerden oluşan Avrupa Birliği' ne, Gümrük Birliği çerçevesinde katılmasının, yaratacağı etkiler açısından önemi büyüktür.

Ekonomik birleşmelerin yaratacağı etkiler, J. Viner' in 1950' lerde yayınladığı "The Customs Union Issue" adlı eseri ile birlikte, iktisatçıların üzerinde düşünmeye başladıkları önemli bir konu olmuştur. Bu etkiler statik ve dinamik olmak üzere iki başlık altında toplanabilir.

Çalışma üç bölüm olarak hazırlanmıştır. Birinci Bölüm' de; ekonomik entegrasyon türleri ve tarihsel gelişimi hakkında bilgi verilmiştir. İki veya daha fazla ülkenin aralarında kuracakları ekonomik birleşmenin hangi şartlarda başarılı olabileceği açıklanmıştır.

İkinci Bölüm' de gümrük birliklerinin yaratacağı statik ve dinamik ekonomik etkiler iki kısım halinde incelenmiştir. Bu Bölüm' deki analiz, bugüne kadar farklı birçok iktisatçının görüşlerinin bir özeti niteliğindedir.

Üçüncü Bölüm' de ise; Türkiye' nin Avrupa Birliği ile, 1.1.1996 tarihinde gerçekleştirdiği Gümrük Birliği' nin ekonomimiz üzerinde yaratacağı gerek statik, gerekse dinamik etkilerin yorumu yapılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

EKONOMİK BİRLEŞMELER TEORİSİ

I. EKONOMİK BİRLEŞMENİN ANLAMI VE EKONOMİK BİRLEŞMELER TEORİSİNİN GELİŞİMİ

1. Tanım

1950'li yıllardan bu yana ekonomik birleşme diğer bir deyişle ekonomik entegrasyon (economic integration) kavramı¹, iktisatçıların literatüründe yer edinmiştir. Ekonomi biliminde kullanılan birçok kavram gibi entegrasyon kavramının kökeni de Latince'dir ve yenilemek anlamındadır.

¹ Bu çalışmada da birleşme, bütünleşme ve entegrasyon kavramları aynı anlamda kullanılmıştır.

Kavramın, değişik ülke ekonomilerinin bir ekonomik bölge oluşturacak şekilde birleşmesi anlamında kullanılması ise oldukça yenidir. En genel tanımıyla ekonomik birleşme; üretim yapılacak pazarı genişletmek ve bu büyük pazarın yaratacağı imkanlardan yararlanmak için serbest ticaretin, ödemelerin ve faktör mobilitesinin önündeki engellerin kaldırılması girişimidir.

Ekonomik birleşmeler teorisi üzerinde çalışan iktisatçılar, bu tür işbirliği yapmanın nedenlerini ekonomik olmaktan çok politik ya da stratejik olmasında aramaktadırlar. Ekonomik birleşmelere dahil olan ülkeler, uluslararası dengelerde daha fazla pazarlık gücü elde etmeyi ve daha ileri bir ekonomik birleşme aşamasını gerçekleştirebilmek amacıyla gruplaşmayı hedeflemektedirler.

Ekonomik birleşmeler teorisine büyük katkıda bulunan Bela Balassa, ekonomik entegrasyonu bölerek tanımlamıştır. zelliklerine göre bunlar; ticareti engelleyen unsurların ortadan kaldırılması (ticaretin entegrasyonu), ülkeler arasında faktör hareketliğine serbestlik tanınması (faktör entegrasyonu), ulusal ekonomi politikalarının uluslararası ilişkiler lehine uyumlaştırılması (politika entegrasyonu) ve nihayet bunların birleşmesi sonucu oluşan tam entegrasyon tipleridir². Ekonomik birleşmeleri, diğer

² B. BALLASSA, The Theory of Economic Integration, Richard D. Irwin Inc., Homewood Illinois, 1961, s.1-2.

önemli iktisatçılardan J.Viner (1950) Gümrük Birlikleri Teorisi ile, Meade (1956) İkinci En-İyi Teorisi ile açıklamaya çalışmıştır. J. Tinbergen³ uluslararası ekonomik birleşmelerin ülkeler arasındaki ilişkilerin optimum olduğu noktada kurulacağını söylemiştir. Bu konuda Hoffman' ın yaptığı tanıma göre ekonomik birleşme; malların ülkeler arasında serbest dolaşımını engelleyen kısıtlamaların, uluslararası ödemelerin önündeki parasal engellerin ve bütün tarifelerin süreç içerisinde ortadan kaldırıldığı tek ve geniş bir pazarın kurulmasıdır⁴.

Burada önemli olan ekonomik işbirliği anlaşmaları ile ekonomik birleşme yönünde atılan adımları birbirinden ayırmaktır⁵. Ekonomik birleşme ile ekonomik işbirliği kavramları arasında yakın ilişki olmasına rağmen, ekonomik işbirliği anlaşmaları belirli konularda uluslararası ticarete konulan engelleri kaldırmayı amaçlamaktadır. Ekonomik birleşme süreci sonucunda, birbirlerine bağlı ülkelerden bir bölge oluşurken, ekonomik işbirliği anlaşmaları bir bölgeye dayanmak zorunda değildir. Ekonomik birleşme sosyal ve ekonomik özellikleri birbirlerine yakın ülkeler arasında

³ J. TINBERGEN, *International Economic Integration*, Elsevier Publishing Companies, Amsterdam, 1965, s.3.

⁴ J.VINER, *The Customs Union Issue*, Carnegie Endowment for International Peace, London, 1950, s.132.

⁵ S. R. KARLUK, *Küreselleşen Dünyada Uluslararası Ekonomik Kuruluşlar ve Entegrasyonlar*, 2.Baskı, Anadolu Üniversitesi Basımevi, Eskişehir 1995, s.5-13.

kurulabilirken, ekonomik işbirliğinde böyle bir zorunluluk yoktur. Ekonomik işbirliğinin ve ekonomik birleşmenin özellikleri arasındaki en büyük fark ise; ekonomik birleşmenin yürütme işlemini sağlayan uluslarüstü bir organ bulunurken, ekonomik işbirliğinde ulusal hakimiyet korunarak diğer ülkelerle ekonomik ilişkiler kurulabilmektedir.

Bu özellik sebebiyle OECD, GATT/WTO, UNIDO, FAO gibi kuruluşlar veya Karadeniz Ekonomik İşbirliği, ekonomik işbirliğine örnek olarak verilebilir. Aynı şekilde, uluslararası ticarete belirli mallar için ticareti kolaylaştırıcı imkanlar tanıyan tercihli ticaret anlaşmaları da ekonomik birleşmeler kapsamına girmez. Bu ayırımı önemli olan kriter, anlaşmanın uluslararası ticarete yapısal etki yaratıp yaratmayacağıdır.

2. Ekonomik Birleşmeler Teorisinin Gelişimi

1930' lu yılların başında dünya çapında yaşanan büyük bunalım bir çok ülkenin mali çöküntü içine girmesine neden oldu. Bu dönemde, gelişme yolunda olan ülkelerde GSMH azalırken işsizlik önemli boyutlarda artmıştı. Gelişmiş ülkelerin hepsi ithalatı asgariye indirip yurt içi sanayiilerini korumak ve işsizlikle mücadele etmek amacıyla ticaret blokları kurdular.

Dünya üzerinde bütün ülkeler ticareti kısıtlama yoluna gidince, bu dünya refahı üzerine olumsuz bir etki yarattı. Kurulan bu ticaret blokları zamanla askeri bloklara

dönüştü ve İkinci Dünya Savaşı' nın jeopolitik sahnesi hazırlanmış oldu. Savaştan sonra ise dünya üzerinde azalan ticaret hacmini geliştirmek ve ülkelerin uğradığı kayıpları gidermek amacıyla Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması (General Agreements of Tariffs and Trade) uygulamaya konuldu. Tek Taraflı Küresel Keynesçilik de denilen bu yeni ticaret sistemine göre ülkeler arasında ilişkiler “en çok kayrılan ülke” kuralına göre düzenlenecekti⁶.

Ülkeler arasında ilişkiler bu çerçevede gelişirken iktisatçılar da oluşturulan bu ekonomik birleşmelerin dünya refahı üzerinde ne gibi etkiler yaratacağını incelemişlerdir. Üzerinde duracağımız ekonomik birleşme teorileri içerisinde en yaygın kullanılanı gümrük birlikleri teorisidir. Bu çalışmada dünyada yaşanan gümrük birlikleri pratiğinin üzerine kurulan ekonomik birleşmeler teorisinin gelişimi incelenecektir.

Ekonomi biliminde ekonomik birleşmeler teorisinin ele alınışı 1950'li yıllarla birlikte başlar. Bu konudaki temel çalışma Kanadalı iktisatçı Jacop Viner' e aittir. Dünyada ekonomik birleşme hareketlerinin hız kazanmasıyla, özellikle Avrupa Ekonomik Topluluğu' nun kurulmasıyla birlikte teorisinin önemi de artmıştır. Hiç kuşkusuz Viner' den önce de bu konuda görüş belirten iktisatçılar olmuştur. Örneğin Taussing “ülkelerin dış ticarete tarife indirimine gitmesinin sağlayacağı

⁶ R. THUROW, “Dünya Ticareti Gayriresmi Düzenlemelere Bırakılamaz”, Çev. F. T.İKİNCİ, *New Perspectives Quarterly*, Cilt 1-3, 1992, s.74.

kazanç, ülkelerin ticaretteki paylarına bağlıdır” demiştir. Viner, tam anlamıyla bir gümrük birliğinin kurulabilmesi için aşağıdaki üç koşulun gerçekleşmesi gerektiğini belirtmiştir.

- Gümrük Birliği’ne üye ülkeler arasında tarifelerin kaldırılması,
- Üçüncü ülkelere karşı ortak ve tek bir tarife uygulanması,
- Tarife gelirlerinin tek bir merkezde toplanması ve bunun üye ülkeler arasında bölüştürülmesi.

Burada öngörülen koşullar statik niteliktedir. Viner, çalışmasıyla gümrük birliği düşüncesinde yeni bir dönem açmıştır. Viner gümrük birliğinin “ticaret yaratılması” ve “ticaret sapması” etkilerini açıklayarak, dünya refahının ancak bu etkilerden ticaret yaratılmasının daha baskın olması durumunda artacağını belirtmiştir. Viner analizinde tüketimin değişmediği ve üretimde sabit maliyetlerin kullanıldığı varsayımını kabul etmiştir. Temelde gümrük birliklerinin üretim etkisi üzerinde durmuştur.

J.E. Meade, daha sonra Viner’ in analizini genişleterek, mallar arası ikame ve sabit maliyetler varsayımlarını da analize katmıştır. Meade’nin analizinde üretim etkilerinin yanı sıra tüketim etkileri de incelenmiştir⁷. Lipsey ve Lancaster,

⁷ J. E. MEADE, The Theory of Customs Unions, North Holland Publishing Companies, 1965, s.39-42.

dünya ticaretinin serbestleşmesinin pareto optimumu' nun gerçekleşmeden, koşullu bir maksimizasyon ile sonuçlanacağını açıklamışlardır⁸. Maede' nin tüketim etkileri analizini Gehrels, tüketimde kaynak kullanımı üzerine doğabilecek etkileri inceleyerek genişletmiştir⁹.

1965 yılında Vanek yayınladığı eserinde gümrük birlikleri teorisi üzerine yapılan tartışmaları biraraya getirmiş ve teoriye dış ticaret hadleri üzerinde oluşacak etkileri de dahil etmiştir. Daha sonra M. C. Kemp, üç ülke ve iki maldan oluşan modelleriyle bu analize dahil olmuştur¹⁰. H. G. Johnson ise çalışmalarında gümrük birliklerinin maliyetler üzerine etkisini araştırmıştır¹¹. Bütün bu temel çalışmalar üzerine kurulan ekonomik birleşmeler teorisi, günümüze kadar yaşanan ekonomik birleşme örnekleriyle genişleyerek gelmiştir.

⁸ R. GLIPSEY, K. LANCASTER, "The General Theory of Second Best", *Review of Economic Studies*, Vol.24, 1956-7, s.11-32.

⁹ F. GEHRELS, "Customs Union from a Single Country Viewpoint", *Review of Economic Studies*, No:24, 1956-7, s.61-64.

¹⁰ M. C. KEMP, *A Contribution to The General Equilibrium Theory of Preferential Trade*, Northholland, 1969 ,s.49.

¹¹ H. G. JOHNSON, "An Economic Theory of Protectionism, Tariff Bargaining and The Formation of Customs Unions", *Readings in International Economic Integration* içinde, Ed.ROBSON,P., Penguin Modern Economy, 1972, s.99-143.

II. EKONOMİK BİRLEŞME AŞAMALARI

B. Balassa, uluslararası ekonomik birleşmeleri niteliğine göre beş gruba ayırmış, birleşmelerin nihai sonucunu “ekonomik birlikler” (economic union) ve “tam ekonomik birleşmeler” (total economic integration) olarak ikiye ayırmıştır¹². H. G. Johnson ekonomik birleşmelerden serbest ticaret bölgesinin ve gümrük birliklerinin etkilerini aynı kapsamda değerlendirmiştir.

Türkçe literatürde ise Besim Üstünel; iktisadi işbirliği, serbest ticaret bölgesi, tarife birliği, gümrük birliği ve iktisadi kaynaşmalar şeklinde ayırmda bulunmuştur. Ekonomik birleşmeleri Ahmet Gökdere ve Erol Manisalı; iktisadi işbirliği anlaşmaları, serbest ticaret sahaları, tarife birlikleri, gümrük birliği ve iktisadi kaynaşmalar şeklinde, S. Rıdvan Karluk ise serbest ticaret bölgesi, gümrük birlikleri, ortak pazar ve ekonomik ve parasal birlik şeklinde¹³ incelemişlerdir. Burada anılan bir kaç tanımdan da anlaşılacağı gibi iktisatçılar arasında ekonomik birleşme tanımı üzerinde bir anlaşmaya varılamamıştır. Bu çalışmada da ekonomik birleşme türleri serbest ticaret bölgesi, gümrük birliği, ortak pazar ve ekonomik ve parasal birlik şeklinde dört başlık altında incelenecektir.

¹² BALLASSA, *The Theory of Economic...*, s.1-2.

¹³ S. R. KARLUK, *Uluslararası Ekonomi*, 4. Bası, BETA A.Ş., İstanbul, 1996, s.212-215.

1. Serbest Ticaret Bölgesi (Free Trade Area)

Serbest ticaret bölgesinde, ülkeler arasındaki mal ve hizmet ticaretinin tüm engellerden (gümrük vergileri, eş etkili vergiler, kotalar, v.b.) arındırılması ve üçüncü ülkelere karşı ulusal ticaret politikalarının uygulanması söz konusudur. Mal ve hizmet dolaşımı için sağlanan bu kolaylıklar sermaye ve emek gibi üretim faktörleri için ekonomik entegrasyonun bu aşamasında geçerli değildir.

1960 yılında Latin Amerika ülkelerinin kurdukları Latin Amerika Serbest Ticaret Bölgesi (LAFTA-ALADI), Batı Avrupada Avrupa Serbest Ticaret Bölgesi (EFTA) ve 1973 yılında oluşturulan Avrupa Ekonomik Alanı (EES) dünya üzerinde oluşturulan Serbest Ticaret Bölgelerine örnek olarak gösterilebilir.

2. Gümrük Birliği (Customs Union)

Gümrük birliği, serbest ticaret bölgesinde olduğu gibi, iki veya daha fazla ülkenin aralarındaki ticaretin önünde bulunan tarife ve benzeri engellerin kaldırılması amacıyla kurdukları bir ekonomik entegrasyon şeklidir. Gümrük birliğinde, birliğe taraf olan ülkeler için gümrükler kalkar ancak birlik dışındaki üçüncü ülkelere karşı bu uygulama devam eder. Uygulanan gümrük tarifesi birlik üyesi her ülke için ortaktır. Buna Ortak Gümrük Tarifesi (OGT) denilir.

Malların ve hizmetlerin serbest dolaşımını engelleyen her türlü kısıtlama ve korumacı engel, gümrük birliği üyesi ülkeler arasında ortadan kalkar. Birliğe taraf olan ülkeler birbirlerine karşı gümrük vergisi, eş etkili başka vergiler veya miktar kısıtlamaları uygulayamazlar. Böylelikle gümrük birliğine taraf iki veya daha fazla ülkeden birinin topraklarına gümrüklenecek giren mal, birliğe üye tüm ülkelerin sınırları içerisinde serbestçe dolaşabilirler. Serbest ticaret bölgesinin gümrük birliğinden iki önemli farkı vardır. Bunlar; üye ülkelerin birlik dışında bulunan üçüncü ülkelere karşı, bu ülkelere yapılan ithalata konulan gümrük oranlarını saptama serbestisine sahip olmaları ve serbest ticaretin sadece bölge içinde üretilen mallarla sınırlı olmasıdır.

Özetle, gümrük birliğinde serbest ticaret bölgesiyle sağlanan kolaylıklar azalmakta, birliğe üye ülkeler bir yandan aralarındaki ticareti serbestleştirirken, diğer yandan üçüncü ülkelere karşı ortak bir tarifeyi (OGT) yürürlüğe koyma, birlik lehine gümrük vergisi gelirlerinden vazgeçme ve ortak dış ticaret politikası izleme yükümlülüğü altına girmektedirler. Gümrük birliği konusunda önemli bir iktisatçı olan J. Viner' e göre bu şartlara ek olarak gümrük vergisi gelirlerinin bir merkezde toplanması ve dağıtılması gerekmektedir.

Gümrük birliklerinin dünya üzerinde en çok bilinen örnekleri 1833 yılında Prusya'da kurulan Alman Gümrük Birliği (Zollverein), 1948 yılında Belçika, Lüksemburg ve Hollanda arasında kurulan Benelüks ve Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun ilk üyelerinin 1 Temmuz 1968 tarihinde kendi aralarında kurdukları gümrük birliğidir.

3. Ortak Pazar (Common Market)

Ortak pazar ekonomik birleşmelerin üçüncü aşamasıdır. Gümrük birliğini gerçekleştirebilme koşullarına ek olarak, birliğe üye ülkeler dolaşım serbestisini emek ve sermaye gibi üretim faktörlerine de sağlamışlarsa ortak pazar şartları gerçekleşmiş demektir. Ortak pazar, bu şartla ilgili olarak yerleşim ve girişim serbestisini de getirmektedir.

Roma Antlaşması'yla birlikte sıkça telafuz edilmeye başlanan ortak pazara günümüzde en güzel örnek Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET)' dur. Ancak eski AET' nun ülkeleri arasında kişilerin ve üretim faktörlerinin mobilizasyonunun sağlanması, para ve maliye politikalarının uyumlulaştırma girişimleri AET' nun ekonomik birliğe doğru yaklaştığını göstermektedir. Nitekim 9-10 Aralık 1991 Maastricht Zirvesi'nde üzerinde anlaşılan Avrupa Birliği Antlaşması ile Avrupa Topluluklarının ismi Avrupa Birliği (AB) olarak değiştirilmiştir.

4. Ekonomik ve Parasal Birlik (Economic and Monetary Union)

Ekonomik Birlik, ekonomik birleşmelerin son aşamasıdır. Kavram olarak ekonomilerin tamamen birleştirilmesini ifade eder. Ancak uygulamada ekonomik birlik genellikle parasal birlik olarak algılanır. Tam anlamıyla bir ekonomik birleşmede tek bir para sistemi ve merkez bankası ile birleşen bir mali sistem ve ortak dış ticaret politikası uygulaması gerekmektedir. Bu birleşmeyi yürüten uluslararası yetkilerle donatılmış bir kurumun bulunması da ekonomik birleşme için şarttır. Ekonomik birleşmenin ötesinde politik bütünleşme söz konusudur.

Tablo:I.1 Ekonomik Entegrasyonların Özellikleri

Ozellikleri Bütünleşme aşamaları	Tarifelerin kaldırılması	Ortak Ticaret politikası	Uretim faktörleri hareketliliği	Para ve Maliye pol. uyumu
Serbest Ticaret Bölgesi	X			
Gümrük Birliği	X	X		
Ortak Pazar	X	X	X	
Ekonomik Birlik	X	X	X	X

Roma Antlaşması'nın nihai hedef olarak ortaya koyduğu Avrupa bütünlüğü düşüncesi çok homojen olmasa da, Avrupa Birliği üyesi ülkelerin ortak ideali olarak bu yönde somut adımlar atılmaktadır. Tablo I.1' de ekonomik entegrasyonların her aşamasında temel özellikleri gösterilmiştir.

III. EKONOMİK BİRLEŞMELERİN BAŞARI ŞARTLARI

Günümüzde çoğu ülkenin içinde bulunduğu ekonomik koşullar, ülkeleri birleşmeye doğru zorlamaktadır. Ülkeler, gerek genişleyen piyasa olanaklarını değerlendirmek, rekabet artışı, içsel ve dışsal ekonomilerden yararlanmak istemeleri gibi ekonomik, gerekse uluslararası anlaşmalardan doğan zorunluluklar veya politik nedenlerle ekonomik birleşmelere dahil olmak isteyebilir. Kurulan veya kurulacak olan ekonomik birleşmelerin başarılı olabilmesi de bazı koşullara bağlıdır.

1. Ekonomik Yapı Benzerliği

Koşulları ve hedefleri aynı olan ülkelerin ekonomik birleşmeden sağlayacağı fayda daha fazla olur. Bu yüzden ekonomik birleşmeye giden ülkelerin kalkınma hızları birbirlerine yakın olmalıdır. Ülkelerde uygulanan tarım ve sanayii politikaları, kaynak donatımı farklı kalkınma düzeylerine işaret edebilir. Örneğin yüksek gümrük

duvarlarıyla korunmuş bir sanayii yapısına sahip, dolayısıyla yüksek maliyetlerle çalışan bir ülke ekonomik birleşmeye girerken sıkıntı çekebilir.

Ekonomik birleşme ile sağlanan serbest ticaret avantajı sayesinde ülkeler faktör zenginliklerinin yoğun olduğu üretim dallarında ihtisaslaşacak, dolayısıyla birliğin sağlayacağı bu olanaktan yararlanacaktır. Ancak ekonomik birlik ile birlikte ülkelerin üretim yapısı da değişecektir. Ülkelerin bu duruma uyum süreci, istekleri ve gayretleri birliğin başarı imkanını etkileyecektir.

2. Üye Ülke Ekonomilerinin Tamamlayıcı veya Rakip Olması

Gümrük birlikleri ile ilgili temel tartışmalardan birisi de, bu birliklerin üyelerinin üretim tipleri veya gelir düzeyleri açısından benzer yani rakip ülkeler mi, yoksa tamamlayıcı ülkeler mi olmaları halinde birliğin daha başarılı olacağı konusudur. Buna bir de üye ülkelerin coğrafi konumları eklenebilir.

Ekonomik birleşmeye gidecek ülkelerin ekonomileri birbirlerine rakip veya tamamlayıcı olabilirler. Eğer birliği oluşturacak ülkeler benzer malları üretiyorsa ve maliyetleri birbirlerine yakınsa, bu ekonomileri rakip ekonomiler olarak

adlandırabiliriz. Bu durumda mallar arası ikame oranı yüksek olduğundan, ülkeler arasında rekabet oluşacak ve ticaret yaratılacaktır. Ancak ülkeler birbirlerinden farklı mallar üretiyor ve dolayısıyla maliyet yapıları da birbirlerinden farklıysa, bu ekonomiler tamamlayıcı ekonomiler olarak adlandırılırlar. Bu tür ekonomiler arasında oluşturulacak birlikte, kaynakların dağılımı etkilenmeyeceği için ticaret yaratılması etkisi çok büyük olmayacaktır.

Viner, birbirine rakip ülkeler arasında kurulacak gümrük birliklerinin refah arttırıcı etkisinin daha büyük olacağını söylemiştir. Burada rakip ülke tanımı ile, gümrük birliğinin kurulmasından önce gümrük tarifeleriyle korudukları yüksek maliyetli endüstrileri aynı olan ülkeler kastedilmektedir. Böylelikle rakip ülkeler arasındaki maliyet farklılıkları ne kadar büyük ise, birliğin sağlayacağı kazanç da o kadar farklı olur. Diğer yandan birliğe üye ülkeler tamamlayıcı oldukları takdirde, ticaret sapması etkisi daha yüksek olacaktır. Ancak kurulan birlik en düşük maliyetle üretim yapan ülkeyi içeriyorsa, tamamlayıcılık özelliği ticareti saptırmaz.

Bir başka görüşe göre de, halen rakip veya benzer olmakla birlikte potansiyel olarak birbirini tamamlayan veya birbirine benzemeyen ekonomiler arasında kurulacak bir gümrük birliği toplam refahı daha çok arttırır (J. Meade, 1968).

Bu görüş daha sonra da destek bulmuş ve farklı maliyet yapılarına sahip ülkeler arasında kurulacak ekonomik birliklerin sağlayacağı refah artışı etkisinin daha büyük olacağı şeklinde açıklanmıştır (Makower ve Morton, 1953). Bu farklı görüşlerin temelde aynı olduğu ve tamamlayıcı ülkeler arasında gümrük birliğinin doğuracağı kazançların birlik üyesi ülkelerde üretilen aynı malın maliyetleri arasındaki farklılık oranında artacağı da ileri sürülmüştür (Lipsey, 1960). Dolayısıyla teorik olarak gümrük birliklerinin birbirine benzer ülkeler arasında kurulmasının refah açısından daha yararlı olacağı söylenebilir¹⁴.

Oluşturulacak birliğin pazar büyüklüğü de ticareti etkileyecek diğer bir faktör olarak karşımıza çıkar. Ancak olumlu etki yaratılması için birlik içerisinde taşıma maliyetlerini minimum düzeye indirecek alt yapı yatırımlarının gerçekleştirilmiş olması gerekmektedir.

3. Döviz Kuru ve Ödemeler Bilançosu Politikaları

Birliğe taraf ülkelerde uygulanan ödemeler bilançosu politikasındaki ve döviz kurundaki belirsizlikler, birliğin başarı

¹⁴ L. Ö. KILIÇ, “ Avrupa Topluluğu ile Türkiye İlişkilerinin Gümrük Birlikleri Kavramı Açısından Değerlendirilmesi”, 3. İzmir İktisat Kongresi Tebliğleri, DPT Yayınları, Eskişehir, 1993, s.67.

şansını etkiler¹⁵. Ekonomik birleşmelere giden ülkelerde uygulanması gereken döviz kuru politikası konusunda bazı iktisatçılar farklı görüşleri savunmaktadırlar. Örneğin Meade, ekonomik birleşme içerisinde serbest (esnek) döviz kuru politikasından yanadır. Çünkü bu sistemde ülke parasının değeri arz ve talep mekanizması tarafından belirlenmektedir. Ancak Scitovsky, ödemeler bilançosu dengesinin sağlanması için serbest döviz kuru politikasının gerekli olmadığını öne sürmüştür. Scitovsky, sık sık değişen döviz kurlarının belirsizlikleri artıracığını ve bunun ekonomik birleşmeyi oluşturmanın sağlayacağı kazançları azaltacağını belirtmiştir¹⁶.

Kurulan birlik içerisinde bir ülkenin uyguladığı yanlış bir döviz kuru politikası, en az kaldırılan gümrük duvarları kadar birlik içi ticarete engel olabilir. Örneğin aşırı değerlenmiş kurlar, birlik ülkelerini üçüncü ülkelerden ithalata zorlayabilir. Bu durum ekonomik birliği oluşturmanın sağlayacağı kazancı azaltacaktır. Aralarında oluşturdukları birleşme ile birbirlerine olan bağımlılıkları artan ülkelerin döviz kurlarının ve ödemeler dengesinin ticarete işbirliğine ve yabancı yatırıma engel olacak şekilde gelişmesine izin vermemelidirler.

¹⁵ KARLUK, Uluslararası Ekonomi..., s.215.

¹⁶ R. F. MIKESSEL, "The Theory of Common Markets as Applied to Regional Arrangements Among Developing Countries", International Trade Theory in a Developing World, (Ed. Harrod, R. and Hague, D.C.) Macmillan, 1963, s.222-223.

4. Yeterli Altyapı Olanakları

Altyapı sorunları daha çok gelişme yolunda ülkelerin (GYÜ) sorunudur. GYÜ'ler arasında kurulacak bir ekonomik birleşmenin başarılı olabilmesinin bir koşulu da altyapı olanaklarıdır. Bu olanaklar genişledikçe doğal koruma oranı düşecektir. Bu oranının düşmesi kaynaklara daha kolay ulaşma ve daha optimum kullanmayı sağlar.

Günümüzde ulaşım ve haberleşme, uluslararası ticarete çok önemlidir. GYÜ'lerde taşımacılık ağları gelişmemiş olduğundan, bu durum hem zaman hem de maliyetler açısından sorun oluşturmaktadır. Gelişmiş ülkelerde ise altyapı sorunları ile pek karşılaşmamaktadır.

5. Yatırım Politikalarının Uyumu

İkinci Bölüm' de ayrıntılı olarak açıklayacağımız gibi; ekonomik birleşmelerin statik etkileri kısa vadede oluşurken, dinamik etkiler uzun vadede etkilerini göstermektedir. Bu nedenle uzun vadeli kazançları elde etmek için, birlik üyelerinin yatırım politikalarını uyumlaştırmaları gerekmektedir.

GYÜ'ler arasında kurulacak bir birleşmede üretimin yoğunlaştığı ülkeler veya bölgeler oluşabilir. Bunu Myrdal, birlik içerisinde "geri bırakma etkisi (backward effect)" olarak

tanımlamıştır¹⁷. Bu sebeple birlik içerisinde özel teşvik sistemi programları, sektörel kalkınma planları gibi ortak yatırım ve geliştirme programları hazırlanmalı ve uygulamaya geçirilmelidir.

Yatırım politikaları koordinasyonunun temel kazançları; kaynak israfına engel olunması, üye ülkelerin kalkınma hızlarının farklılıklarından doğacak sorunların minimize edilmesi ve bölge içi ticaret dengelerinin korunmasına ve geliştirilmesine yardımcı olunmasıdır. Ortak yatırım politikaları yukarıda açıkladığımız altyapıdan kaynaklanan sorunların çözümüne de yardımcı olacaktır.

6. Birliğin Kurulmasıyla Doğabilecek Zararların Giderilmesi

Yukarıda tanımladığımız ortak yatırım politikaları bütün sorunları çözmekte yeterli olmayabilir. Doğacak zararların tazmini ilkesine göre; birlik üyesi ülkeler arasında herhangi bir haksız gelişme durumunda karşılaşılan zarar, birlik üyeleri tarafından giderilir. Ödemeler dengesi, yüksek ithalat fiyatları nedeniyle yurt içi fiyatların yükselmesi, bölgesel rekabetten dolayı istihdam ve ekonomik faaliyet düzeyi üzerine ters etki; ithalattan vergi almama sonucu kamu gelirlerindeki azalmanın yerini dolduramama, sanayileşme için

¹⁷ G. MYRDAL, *Economic Theory and Underdeveloped Regions*, Methuen and Co. Ltd., London, 1972, s.26-27.

gelecekte ümitli olunmama gibi durumlarda tazmin prensibini devreye sokmak gerekecektir. Bu prensibe göre, herhangi bir nedenle ortaya farklılık çıkarsa bu farklılık, farklılığa sebep olan ülke ya da birlik üyeleri tarafından tazmin edilmelidir¹⁸.

7. Siyasal ve Kültürel Yakınlık

Ekonomik birleşmeyi oluşturan ülkeler, yukarıdaki maddelerde açıkladığımız gibi kalkınma politikalarında da kendi başlarına davranamazlar. Ülkelerin bu tarz bir uyumu yakalayabilmeleri için siyasal ve kültürel olarak yakınlaşmaları gerekmektedir.

¹⁸ E. ERTÜRK, Ekonomik Entegrasyon Teorisi ve Türkiye'nin İçinde Bulunduğu Entegrasyonlar, Ezgi Kitabevi Yayınları, Bursa, 1993, s.87.

İKİNCİ BÖLÜM

GÜMRÜK BİRLİKLERİNİN EKONOMİK ETKİLERİ

I. GÜMRÜK BİRLİKLERİNİN STATİK EKONOMİK ETKİLERİ

1. Gümrük Birliklerinin Üretim Üzerine Etkileri

Gümrük birliğinin kurulmasıyla doğacak üretim etkisi; belirli mallara yönelik tüketici taleplerinin üçüncü üretici ülkeler ve iç üreticilerden, ortak üretici ülkelere kayması sonucu meydana gelecektir. Üretim etkilerini olumlu üretim etkisi (positive production effect) ve olumsuz üretim etkisi (negative production effect) olarak ikiye ayırarak incelemek

mümkündür. Gümrük birliklerinin ticaret hadleri ve refah üzerinde yaratacağı etkiler de üretim etkisine bağlı olarak gelişecektir¹⁹.

J. Viner' in 1950 yılında yaptığı çalışmada tanımladığı ticaret yaratılması etkisi (trade creation effect) ve ticaret sapması etkisi (trade diversion effect), olumlu ve olumsuz üretim etkileriyle aynı anlama gelmektedir. Gümrük birliğinin gerçekleşmesinden sonra doğabilecek üretim etkilerini analiz edebilmemiz için bazı basitleştirici varsayımlara gereksinim vardır. Bu varsayımlar aşağıda sıralanmıştır.

- Piyasalarda tam rekabet koşulları geçerlidir,
- Taşıma maliyetleri sıfırdır,
- Ülkeler ad valorem gümrük tarifeleri uygulamaktadırlar,
- A,B ve C gibi üç ülke X gibi bir mal üretmektedirler,
- A ülkesi arz eğrisi ölçeğe göre artan getiri koşullarında, B ve C ülkelerinin arz eğrileri ise sabit maliyet koşullarında çizilmiştir.

A. Üretim Üzerine Olumlu Etki: Ticaret Yaratılması

Ticaret yaratılması etkisi (trade creation effect), ülkeler arasında gümrük birliği kurulduktan sonra ticaretin

¹⁹ S. R. KARLUK, Ekonomik Birleşmeler Teorisi Yönünden Türkiye'nin AET Üyeliği ve Sanayileşme Sorunu, EİTİA Yay., No.162/104, Eskişehir, 1976, s.7-9.

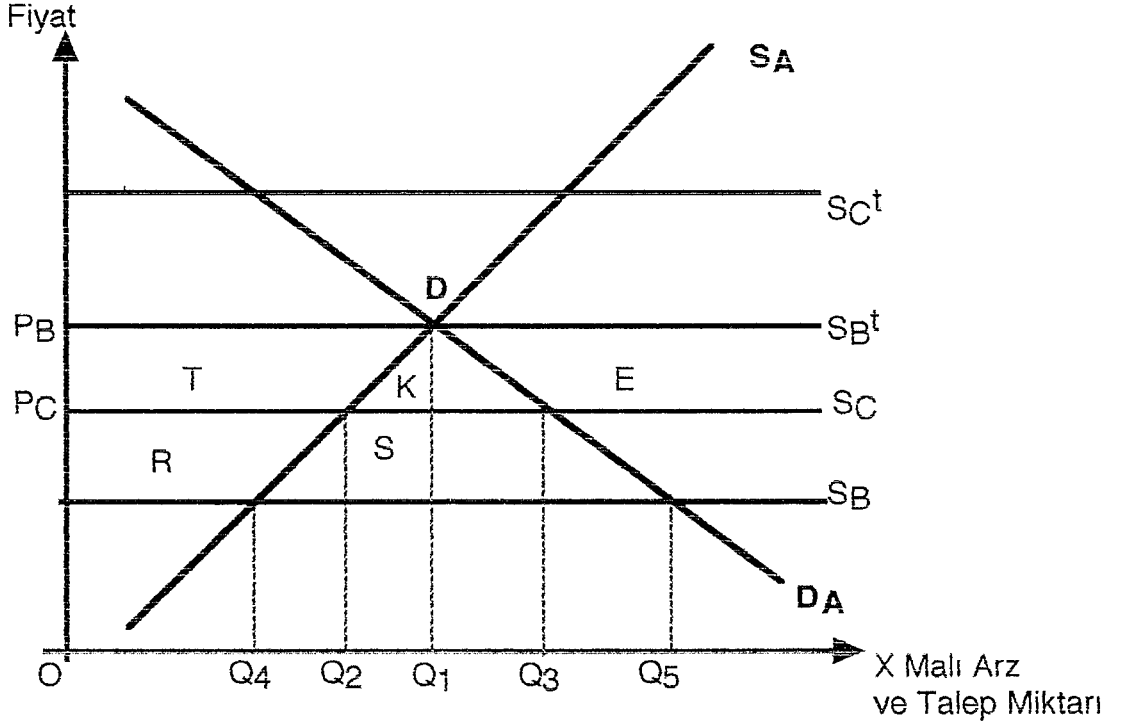
daha düşük maliyetle üretim yapan üye ülkeden yapılması anlamına gelir. Daha açık bir ifadeyle; ticaret yaratılması etkisi, bir malın ithalat fiyatı, yurt içi fiyatından düşük olduğunda, ülke içi arz kaynağının yerini gümrük birliğine üye başka bir ülkenin almasıyla oluşacaktır.

Tablo: II.1. Ticaret Yaratılması Durumu

<u>ÜLKELER</u>	<u>Ortalama Üretim Maliyetleri</u>	<u>% 100 tarife Uygulandığında</u>	<u>B ile GB kurulduğunda</u>
A	50	50	50
B	40	80	40
C	30	60	60

Tablo II.1' de verilen örnekten de görülebileceği gibi, serbest ticaret koşulları altında C ülkesi X malını B ve A ülkesine ihraç edecektir. Bu durumda A ülkesi yurt içi sanayiini korumak amacıyla ithalatına ayrımcı olmayan % 100 oranında tarife uygularsa, ikinci sütunda görüldüğü gibi X malını yurt içinde üretmeyi tercih edecektir. Ancak A ve B ülkesi aralarında bir gümrük birliği anlaşmasını gerçekleştirdiğinde, A ülkesi X malının B ülkesinden ithalatına tarife uygulamadığından maliyet 40 birime düşecek, C ülkesinden yapılan X malı ithalatının maliyeti ise 60 birimde kalacaktır. Gümrük birliği kurulmadan önce A ülkesi 50 birim maliyetle X malı üretmekte, birlik sonrasında ise B ülkesinden 40 birim

maliyetle X malını ithal etmektedir. Ticaret yaratılması durumunu Şekil II.1' de açıklanmıştır.

Şekil: II.1 Ticaret Yaratıcı Gümrük Birliği

Gümrük birliği kurulmadan önce A ülkesi Q_1 kadar X malı üretmekte ve ülke içi fiyat P_B 'de oluşmaktadır. B ve C ülkelerinin arz eğrileri ise sırasıyla S_B^t ve S_C^t 'dir. Bu durumda A ülkesi C ülkesiyle gümrük birliği oluşturursa, C ülkesinin arz eğrisi S_C şeklini alacaktır. Oluşan P_C fiyatında A ülkesinin yurt içi üretimi Q_1Q_2 kadar azalmış, bunun yerini birlik üyesi C ülkesinin arzı almıştır. Şekilden de görüldüğü gibi gümrük birliği kurulduktan sonra arz kaynağı yer değiştirmekte, daha

düşük maliyetle üretim yapan C ülkesine kaymaktadır. Şekilde K ile gösterilen alan ticaret yaratan üretim etkisini göstermektedir.

B. Üretim Üzerine Olumsuz Etki: Ticaret Sapması

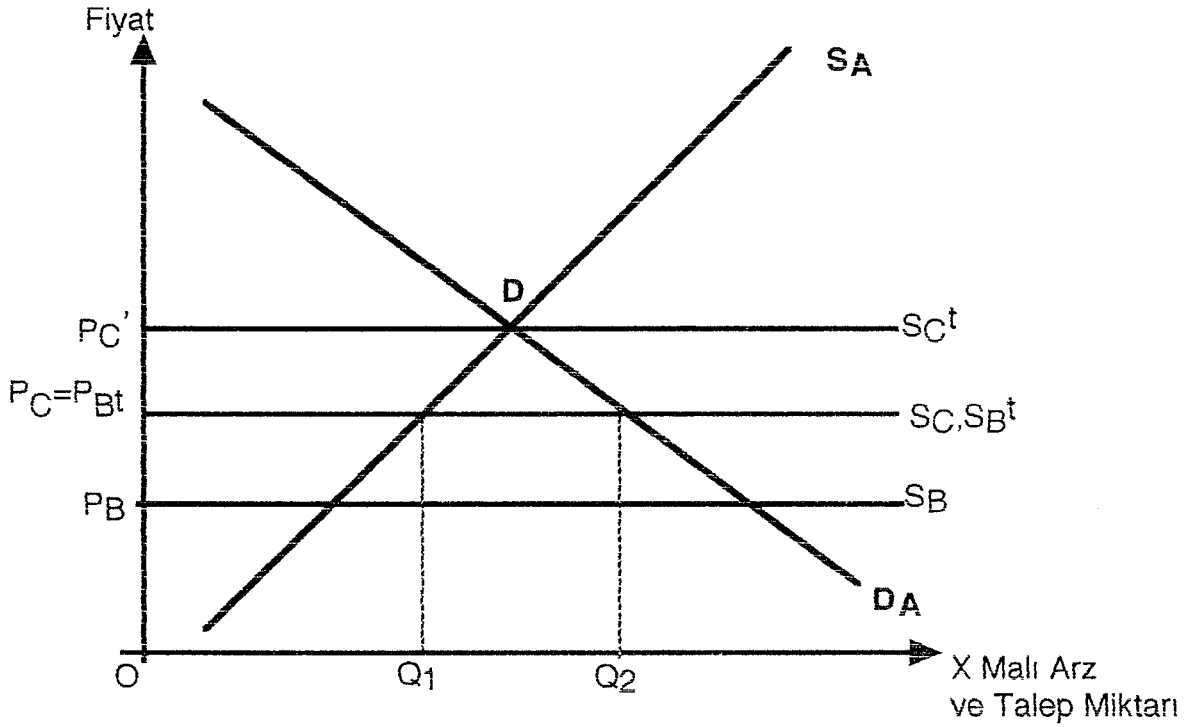
Ticaret sapması etkisi (trade diversion effect), ticaretin gümrük birliği kurulduktan sonra daha yüksek maliyetle üretim yapan birlik üyesi ülkeden yapılmasıdır. Viner, ticaret sapması etkisinin maliyetleri yükselttiği için, birliğe üye ülkelerin refahını olumsuz yönde etkilediğini belirtmiştir. Tablo II.2' de ticaret sapması etkisi bir örnek ile açıklanmıştır.

Tablo:II.2. Ticaret Sapması Durumu

<u>ÜLKELER</u>	<u>Ortalama Üretim Maliyetleri</u>	<u>% 100 tarife Uygulandığında</u>	<u>B ile GB kurulduğunda</u>
A	50	50	50
B	40	60	40
C	30	45	45

Tabloda ikinci sütundan da görülebileceği gibi, gümrük birliği kurulmadan önce A ülkesi X malı ithalatını en düşük maliyetli kaynaktan, bir başka ifadeyle C ülkesinden

yapmaktadır. A ve B ülkeleri aralarında bir gümrük birliği kurduklarında, A ülkesi X malını B ülkesinden ithal edecektir. Üretimin düşük maliyetli üreticiden (C ülkesi) yüksek maliyetli üreticiye (B ülkesi) kayması durumu ticaret sapması olarak adlandırılır. Ticaret saptıran gümrük birliği Şekil II.2' de açıklanmıştır.

Şekil: II.2 Ticaret Saptıran Gümrük Birliği

Şekil II.2' den de görüldüğü gibi, C ülkesinin tarife öncesi arz eğrisi B ülkesinin gümrük vergisi konulduktan sonra sahip olduğu arz eğrisi ile aynı olmaktadır. B ülkesi X malını en düşük maliyetle üreten ülkedir. A ülkesi başlangıçta OQ_1 kadar

X malı üretmekte, Q_1Q_2 miktarını ise B ülkesinden ithal etmektedir. A ve C ülkeleri gümrük birliği kurduklarında pazara C ülkesi hakim olacaktır. Gümrük birliği öncesi A ve C ülkesi ticaret yapamazken, gümrük birliği sonrası A' nın üretim veya tüketiminde bir değişiklik olmamasına rağmen, ticaret C ülkesine saptır. Bu durumda dünya refahı açısından kaynak dağılımında etkinlik bozulmuş, X malı daha yüksek maliyetlere katlanılarak elde edilmiştir. Ticaret saptır etkisi hem A ülkesi hem de dünya refahı açısından olumsuz olmuştur.

2. Gümrük Birliklerinin Tüketim Üzerine Etkileri

Gümrük birliğinin yaratacağı ekonomik etkiler sadece ticaret saptır ve ticaret yaratılmasıyla sınırlı değildir. Gümrük birliği, birliğe üye ülkeler arasında malların serbest dolaşımını gerçekleştirdiğinden ekonomilerde nisbi fiyatlar değişecek, dolayısıyla bu ülkelerdeki tüketim modelleri de etkilenecektir.

Gümrük birliklerinin tüketim üzerine etkilerini incelerken daha önce yaptığımız talep esnekliğinin sifıra eşit olduğu varsayımını değiştirmemiz gerekir. Yaratılan tüketim etkisi yolu ile birliğe üye ülkenin refahının artabilmesi, gümrük birliği kurulmadan önce üye ülkelerin dış ticaret hacimlerinin küçük olmasına ve birlik öncesinde üyelerin birbirleriyle

yaptıkları ticaretin, dış dünya ile yaptıkları ticarete oranla daha fazla olması koşuluna bağlıdır.

Gümrük birlikleri, tüketim üzerine olumlu tüketim etkisi (positive consumption effect) ve olumsuz tüketim etkisi (negative consumption effect) olmak üzere iki tür etki yaratırlar. Gümrük birliklerinin olumlu tüketim etkisi, birliğin ticaret yaratılmasına neden olduğu durumda gerçekleşecektir. Birliğe üye ülkedeki tüketiciler daha ucuz maliyetli kaynaktan tüketim yapma imkanına kavuşurlar. Birliğin kurulmasıyla birlikte oluşacak tüketim etkisi üretilen malların talep esnekliğine bağlıdır. Olumlu tüketim etkisi malların talep esnekliğinin sıfırdan büyük olduğu durumda geçerli olacaktır. Bu etki ticaret yaratılmasına bağlı olduğundan olumlu üretim etkisi ile birlikte ortaya çıkmaktadır.

Gümrük birliğinin kurulmasıyla birlikte oluşabilecek olumsuz tüketim etkisi ise, ticaret sapması etkisi ile birlikte gerçekleşecektir. Gümrük birliğini gerçekleştiren ülkeler arasındaki maliyet farklılıklarının büyüklüğü ve birleşme öncesinde ülkenin üçüncü ülkelere uyguladığı tarifelerin yüksekliği ölçüsünde gümrük birliğinin doğuracağı olumsuz tüketim etkisi de önemini artırmaktadır²⁰.

²⁰ KARLUK, Ekonomik Birleşmeler Teorisi..., s.31.

3. Gümrük Birliklerinin Dış Ticaret Hadleri Üzerine Etkileri

Gümrük birliğinin kurulması sonucu ticaretin üçüncü ülkelerden birlik üyelerine kayması, birliğin ticaret hadlerini olumlu etkiler. Bu olumlu etki ticaret sapmasının yaratacağı zararı azaltacaktır. Eğer gümrük birliğinin kuruluşu, üçüncü ülkelerden yapılan ithal talebini etkilemiyorsa, birliğin kuruluşu ticaret hadlerini değiştirmeyecektir.

Birliğin kurulması uzun dönemde verimlilik artışı sağlayarak, üretim artması ve maliyetin düşmesine neden olacaktır. Verimlilik artışının, ithalatı ikame edici mallar üzerinde görüldüğü durumda, birliğin ticaret hadleri olumlu etkilenecektir. Diğer yandan, verimlilik artışı gelir artışına da neden olarak, ithal mallarına karşı talebi de arttırır. Talebin artış oranı birliğin kendi içinde tamamlayıcılık özelliğinden etkilenecektir. Kendine yeterliliği büyük ölçüde sağlayan birliğin ithal mallarına karşı talep artışı küçük olacaktır .

Gümrük birliğinin kapsadığı ekonomik alanın büyüklüğü, ticaret hadlerinde görülen olumlu etkiyi arttıracaktır. Birliğin üçüncü ülkelerle olan ticaret hadleri, dışa karşı uyguladığı ortak gümrük tarifesinin yanında diğer ülkelerin uyguladığı gümrüklerle de ilgilidir. Birliğin ihraç ettiği ürünlere üçüncü ülkeler tarafından uygulanan gümrüklerin yüksekliği, birliğin dış dünya ile olan ticaret hadlerini olumsuz

etkileyecektir. Birlik büyüdükçe pazarlık gücü artacak ve üçüncü ülkelerin birlik kaynaklı mallara gümrük uygulaması zorlaşacaktır.

Serbest ticaret bölgelerinin dış ticaret hadleri üzerindeki etkisi açık değildir. Düşük gümrük uygulayan üye ülkelerin üçüncü ülkelere yaptıkları ithalatı sürdürecekleri düşünülürse, bölgenin ticaret hadlerinde görülecek iyileşmenin gümrük birliğine oranla daha az olacağı anlaşılır. Buna karşın dolaylı ticareti yönlendirici etkinin önemli olduğu durumda ise, serbest bölgenin ticaret hadlerinde bozulma görülebilir. Ancak ticaret hadlerindeki bu olumlu etki durumunda serbest bölgelerin üçüncü ülkelere zararı gümrük birliğine oranla daha az olacaktır.

II. GÜMRÜK BİRLİKLERİNİN DİNAMİK EKONOMİK ETKİLERİ

Gümrük birliklerinin, birliğe üye ülke ekonomileri üzerinde yaratacağı etkileri sadece statik ekonomik etkilerle açıklamak mümkün değildir. Gümrük birliğinin kurulması ile birlikte, üye ülkelerin büyüme oranlarını etkileyen dinamik ekonomik etkiler de oluşabilir. Dinamik ekonomik etkileri, ülkenin üretim imkanları eğrisini yukarı doğru çeken etkiler olarak tanımlayabiliriz. Üretim imkanları eğrisinin kuzeydoğu

yönündeki bu hareketi, ekonomide üretim faktörlerinin miktarı ve niteliği ile teknolojik gelişime bağlıdır. Gümrük birliği ile, geleneksel teoriden farklı olarak, ekonomide meydana gelen faktör arzındaki artışlar veya birlik içerisindeki faktör hareketliliği ile teknoloji seviyesindeki gelişmeler bizi statik üretim imkanları eğrisi üzerindeki etkinlikten zaman içerisinde sürekli ilerleyen, dinamik üretim imkanları eğrisi üzerindeki etkinliğe götürmektedir. Bu sürekli değişim, gümrük birliği ile genişleyen piyasa imkanları vasıtasıyla olmaktadır. Büyük piyasa koşulları ekonomide içsel ve dışsal tasarrufların doğmasına yol açmaktadır. Ayrıca piyasanın genişlemesi yatırımları daha cazip hale getirmekte, ülkeye yabancı sermaye akışını hızlandırmakta ve istihdam düzeyini etkilemektedir.

Gümrük birliğinin yaratacağı dinamik ekonomik etkileri ölçek ekonomileri etkisi, verimlilik etkisi, öğrenme etkisi, teknolojik yeniliği yakalama, faktör fiyatları eşitliği, daha çok rekabet etkisi şeklinde sıralayabiliriz.

1. Ölçek Ekonomileri Etkisi (Scale Economy Effect)

Ekonomik birleşmelerin bu etkisine geçmeden önce, ölçek ekonomileri kavramını açıklamakta yarar vardır. Ölçek ekonomileri (scale economies) bir firma veya sanayii dalında tesisleri yenilemek, teknolojik yenilikleri kullanmak veya maliyetleri düşürerek verimliliği artırmak yoluyla kazanç elde

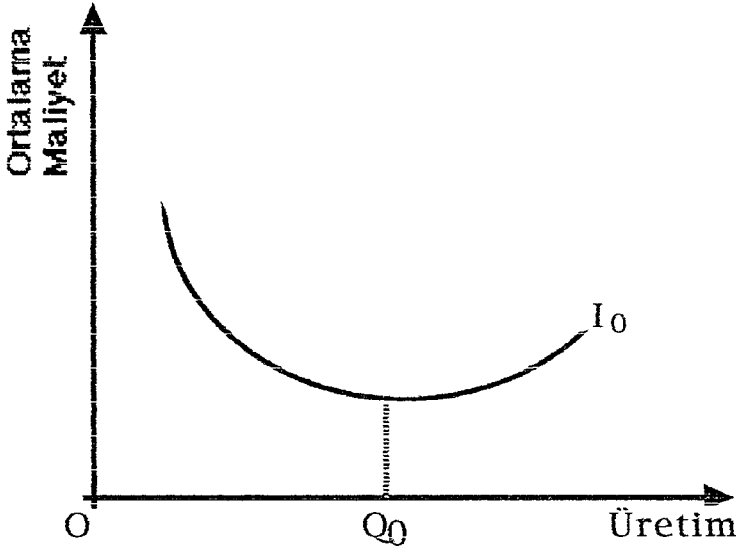
etmektedir. Bir mal üreten firma için ölçek ekonomileri, üretimde kullanılan girdilerin tümünü aynı oranda artırdığımızda üretimin hangi oranda değişeceğini göstermektedir. Ölçek ekonomileri, ister firmanın üretim düzeyinin artışından isterse de gümrük birliğine dahil olmak gibi bir makro ekonomik değişiklikten kaynaklansın, emek ve sermaye kullanımında meydana gelen artışların daha etkin bir üretim düzeyine geçilerek neden olduğu tasarruflardır. Ekonomik birleşme, firmaların uzun dönem ortalama maliyet eğrileri üzerinde buldukları ölçeği değiştirerek azalan maliyet koşullarında üretimde bulunmalarını sağlar.

A. Marshall, ölçek ekonomilerini kaynağına göre içsel ve dışsal ölçek ekonomileri olmak üzere iki başlıkta incelemiştir. İçsel ekonomiler firmanın kaynaklarına, örgütlenmesine ve yönetim etkinliğine bağlı olarak firma içinde ortaya çıkan olanaklardır. Dışsal ekonomiler ise sanayinin genel gelişme düzeyine bağlı olarak firmaya, firma dışından sağlanan olanaklardır.

A. Ekonomik Birleşme ve İçsel Ekonomiler

İçsel ekonomileri (internal economies), bir ekonomide firmaların içindeki veya bir firmanın dahil olduğu sanayi dalındaki ölçekte meydana gelen büyümeye bağlı olarak, ortalama maliyetlerde gerçekleşen azalma şeklinde

tanımlayabiliriz. İçsel ekonomilerden yararlanan bir firmanın maliyetlerinin düşmesi, başka bir deyişle verimliliğin arttığı bu durumda kullanılan girdi karşılığında daha büyük oranda çıktı elde etme imkanı vardır. Bu nedenle içsel ekonomiler, ölçeğe göre artan getiri (increasing returns to scale) veya ölçeğe göre azalan maliyetler (decreasing costs to scale) şeklinde de tanımlanır.

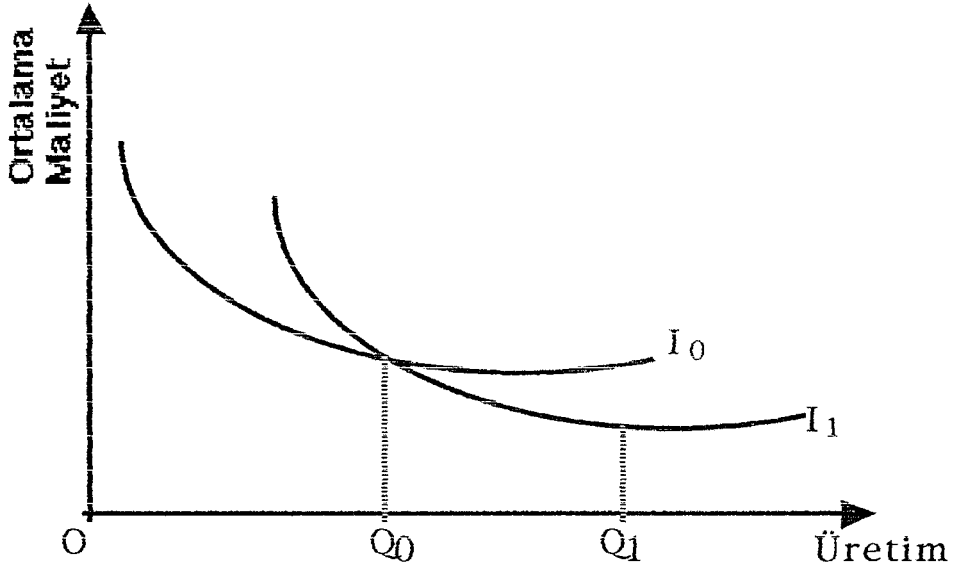

Şekil: II.3 Firma İçin Ölçeğe Göre Artan Getiri

Ölçeğe göre artan getiri, Şekil II.3' de görüldüğü gibi birim başına maliyetin giderek azalması sonucunu verir. Ortalama maliyetin en düşük olduğu OQ_0 noktasında optimum üretim söz konusudur. Bu durumda firma kullandığı girdiler arası katsayıyı değiştirmemekte, sadece artan girdiler karşılığında daha fazla üretim gerçekleştirmektedir. Firma, üretimde kullandığı girdilerin katsayısını değiştirerek, başka

bir ifadeyle üretim yöntemini değiştirerek de içsel ekonomilerden yararlanabilir.

Şekil II.4' de, talep hacminde meydana gelen bir gelişme ile firmanın yeni üretim fonksiyonuna (I_1) geçmesinin de içsel tasarruflara yol açabileceği görülmektedir. “İkameye göre artan verimler (increasing returns to substitution)” denilen bu tasarruflar sadece Q_0Q_1 üretim miktarı için söz konusudur.

Şekil: II.4 Üretim Fonksiyonu Değiştiği Zaman İçsel Ekonomiler

Ekonomik birleşme nedeniyle genişleyen pazar imkanı, toplam talebi artırarak firmaların daha büyük ölçekli tesislerde, teknolojik yenilikleri kullanarak rekabet etmeye zorlayacaktır. Ancak ekonomik birleşmenin sağlanması

piyasaların bütünleşerek geniş bir piyasa yaratılması anlamına da gelmez. Birleşmeye giden ülkelerdeki tüketicilerin zevk ve tercihleri, ulaşım ve taşımacılık olanakları, piyasada bulunan yerleşik tekelci yapılar, ölçeklerini büyütmek isteyen firmaların karşılaştığı finansman sorunları pazarların bütünleşmesini belirleyen birçok faktör arasında sayılabilir. Birinci Bölüm’ de açıklamaya çalıştığımız ekonomik birleşmelerin başarı şansını artırmaya yönelik önlemler piyasaların bütünleşme sürecini olumlu anlamda daha da hızlandırabilir.

B. Ekonomik Birleşme ve Dışsal Ekonomiler

Dışsal ekonomiler (external economies) de ölçek ekonomileri analizine dayanmaktadır. İçsel ölçek ekonomiler nedeniyle bir firma veya sanayii dalında meydana gelen bir gelişme, diğer bir sanayi dalındaki üreticinin herhangi bir maliyete katlanmadan yararlar sağanmasına dışsal tasarruf denir. Kavram üzerinde ilk kez duran iktisatçı A. Marshall, dışsal ekonomileri firmaların üretim maliyetlerini incelerken artan gelirleri açıklamak için kullanmıştır.

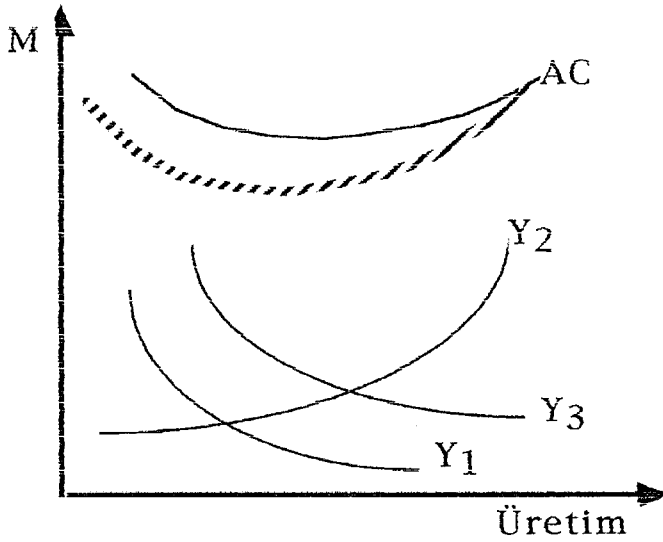
Bir ekonomide taşımacılık maliyetlerini düşürecek altyapı yatırımları, yeni bir endüstrinin kurulması veya devletin finanse ettiği AR-GE faaliyetleri bütün firmalar için dışsal tasarruf yaratan olaylara örnektir. Bu örneklerden de anlaşılacağı gibi, dışsal tasarruf herhangi bir maliyete

katlanılmadan üretime girdi olarak katılan üretim faktörü niteliğindedir. Bu tanımı fonksiyonel bir ilişki olarak gösterirsek;

$$Q_1 = f_1 (L_1, K_1; Q_2)$$

şeklinde olur. Burada; Q üretimi, L emeği, K sermayeyi ifade etmektedir.

Dışsal tasarruflar, firmanın ortalama maliyet eğrisinin toptan kaymasına neden olurlar. İçsel ekonomilerden yararlanan bir firma ise, uzun dönemde aynı ortalama maliyet eğrisi üzerinde kalmaktadır. Eğer firma dışsal ekonomilerden yararlanıyorsa, ortalama maliyet eğrisi aşağıya kayacaktır.

Şekil: II.5 Ortalama Maliyet Eğrisinin Kayması

Firmalar her üretim fonksiyonlarında, maliyetler azaldığı sürece üretimlerini artıracaklardır. Üretim arttıkça maliyetlerin de arttığı durumda firma bu ürünü daha düşük maliyetle üretim yapan firmalardan elde edecektir. Bu durumda firmanın katlandığı maliyet azalacak ve ortalama maliyet eğrisi Şekil II.5' deki gibi aşağıya kayacaktır.

Ekonomik birleşme ile oluşan büyük piyasa koşullarının dışsal ekonomilere neden olması, entegrasyonun sağlayacağı yararları artıracaktır.

2. Ekonomik Birleşmelerin Rekabet Üzerine Etkisi

Ekonomik birleşmelerin yarattığı dinamik etkilerin asıl kaynağı sayılabilecek rekabet artışı etkisi, ülkede yapısal değişimlere yol açacak, firmaların ise üretim yapıları üzerinde etkili olacaktır.

Tam rekabet koşullarının geçerli olduğu bir piyasada firmalar, kendileri için en düşük maliyetli üretim yöntemini kullanmaktadır. Geleneksel iktisat teorisinde tam rekabet koşulları altında girdi-çıkıtı fiyatları sabit olduğundan ve üretilen her malın satıldığı varsayımı kullanıldığından, bir firma için maliyetlerini düşürecek her yenilik o firmanın kârını artıracaktır. Ekonomik birleşmelerin etkisini sadece statik

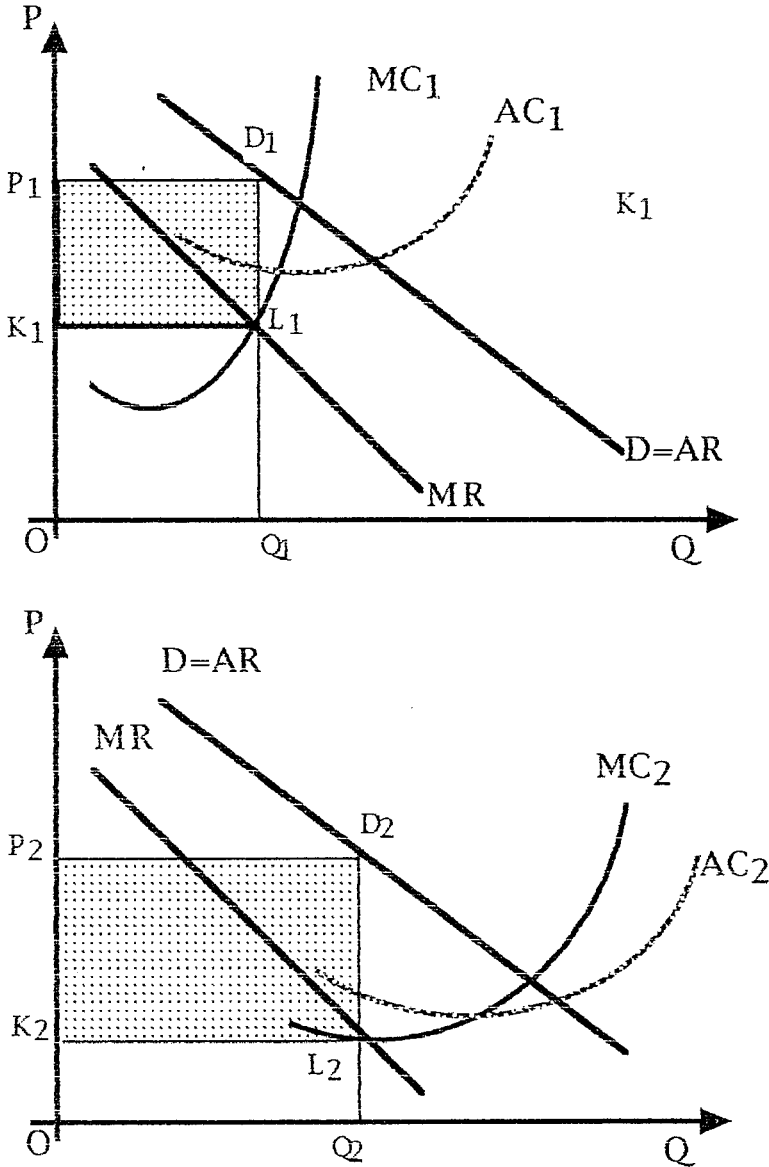
etkilerle açıklarsak, bu birleşmenin birlik içerisinde rekabet üzerinde yaratacağı etkileri gözardı etmiş oluruz.

Piyasalarda yukarıda öngörülen tam rekabet varsayımlarının çoğu gerçekleşmez. Özellikle gelişme yolunda olan ülke veya ülkelerin dahil olacağı bir entegrasyon içerisinde piyasalarda eksik rekabet koşulları daha hakimdir. Bu tür piyasalarda, örneğin monopolcü bir firma için en düşük maliyetli üretim yöntemini kullanma veya teknolojik yenilikleri kullanma zorunluluğu da hissedilmemektedir.

Monopolcü firma, marjinal maliyetinin marjinal hasılatla eşit olduğu noktada ($MR=MC$) kârını maksimize etmektedir. Şekil II.6' da görülen endüstri talep eğrisi (D), aynı zamanda firmanın ortalama hasılat (AR) eğrisidir. Talep eğrisinin aşağıya doğru eğimli olması nedeniyle monopolcü firmanın ortalama hasılat eğrisi talep eğrisinin altında kalacaktır. Bu durumda firmanın satışlarını artırması ancak fiyatların düşmesi ile mümkündür. MR ve MC eğrilerinin kesiştiği Q üretim düzeyi bize fiyat düzeyini (P) vermektedir.

Firmanın üretim düzeyini değiştirmesi MR_2 ve AC_2 eğrileri yardımıyla açıklanmıştır. Bu durumda firma birim üretim başına daha az girdi kullanarak daha çok üretim sağladığından maliyet eğrileri daha düşük çizilmiştir. Bu koşulun gerçekleşebilmesi için girdi fiyatlarının değişmemiş olması gerekmektedir. Firmanın daha çok çıktı sağlayan ikinci

üretim yöntemine geçmesi, Şekilde taralı $P_2D_2L_2K_2$ alanının $P_1D_1L_1K_1$ alanından büyük olması durumunda geçerlidir. Firmanın kârını artırması gerçekleşen üretimin satış hacmine bağlıdır.

Şekil: II.6. Monopolcü Firmanın Üretim Düzeyi

Özellikle GYÜ piyasalarında, firmaların yukarıda açıkladığımız gibi birim çıktı başına maliyetlerini düşürerek diğer firmalarla rekabet edebilir duruma gelmesini engelleyen birçok neden vardır. Eksik rekabet koşullarında normal üstü kârlar elde eden firmalara, sermaye birikiminin yetersiz olması nedeniyle rakip firmalar kurulamaması, bu yerleşik monopolcü yapıyı yüksek korumacı politikaların teşvik etmesi, temel alanlarda devletin hakim olması, politik nedenlerden dolayı izlenen politikaların bazı alanlarda sermaye birikimini teşvik etmesi, bu nedenle canlı bir rekabet ortamının oluşumunun engellenmesi bu nedenler arasında sayılabilir²¹.

Bir ülkede, Şekil II.6' da, birinci durumda üretim yapan bir firma, yukarıda anlatılan nedenlerden dolayı daha etkin bir üretim yöntemi ihtiyacı hissetmeyebilir. Firma, piyasada hiçbir neden yokken, büyük yatırımlar, büyük sermaye ve fiyat indirimleri gerektirecek bir yapısal değişiklik ihtiyacı hissetmeyebilir. Ancak firmalar için, gümrük birliğine dahil olmak gibi, ülkenin her alanda etkileneceği, dışsal bir faktör söz konusu olduğunda, piyasanın genişlemesi, ölçeğin büyümesi ve rakip firmaların artması firmanın üretim yöntemini değiştirmesi için bir zorunluluk olacaktır²².

²¹ T.SCITOVSTY, *Economic Theory and Western European Integration*, Methuen and Co Ltd., London, 1962, s.123.

²² A.GÖKDERE, *Az Gelişmiş Ülkeler Arası İktisadi Birleşmeler*, AÜ Hukuk Fak. Yay., No:248, Sevinç Matbaası, Ankara, 1969, s.108-110.

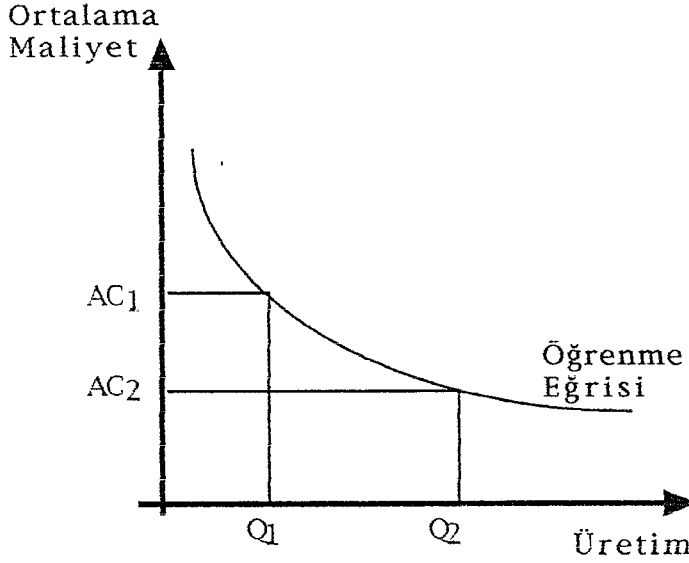
Ekonomik birleşmelerin statik etkilerini açıklarken birleşme sonucu, ticaretin birlik içinde en ucuz arz kaynağına doğru sapacağını ifade etmiştik. Aynı malı daha yüksek maliyetle üreten üreticiler bu durumda üretim yöntemlerini daha etkin hale getirmek zorunluluğu hissedeceklerdir. Pazar payını artırmak isteyen firmalar da teknolojik yenilikleri kullanarak daha etkin üretim yöntemlerine yöneleceklerdir.

Ekonomik birleşmenin canlı bir rekabet ortamı yaratabilmesi birleşmenin, birliğe dahil olan ülkedeki firmaları daha etkin üretim yöntemlerini kullanmaya zorlayacak ticaret yaratıcı etkiye neden olması ve birlik içerisinde rekabet ortamını düzenleyecek kuralların bulunması koşuluna bağlıdır. Bütün bu açıklamalardan da anlaşılacağı gibi, ekonomik birleşmeler piyasalarda yerleşik bulunan tekeli fiyatlandırma ve üretim eğilimlerini kırarak rekabet derecesini artırıcı bir rol oynamaktadır.

3. Öğrenme Eğrisi Etkisi (Learning Curve Effect)

Kârını maksimize etmek isteyen firmalar sürekli olarak teknolojik yenilikleri kullanmak gibi maliyetlerini azaltıcı yöntemler izlerler. Maliyetleri düşürmenin bir yolu da öğrenme eğrisi yardımıyla açıklanabilir. Toplu üretimin

sağladığı deneyimlere bağlı olarak, firmanın daha etkin üretim metodlarıyla, daha düşük ortalama maliyetlerle üretim yapması beklenir. Öğrenme eğrisi (learning curve) ortalama maliyetle üretim arasındaki ters ilişkiyi göstermektedir²³.

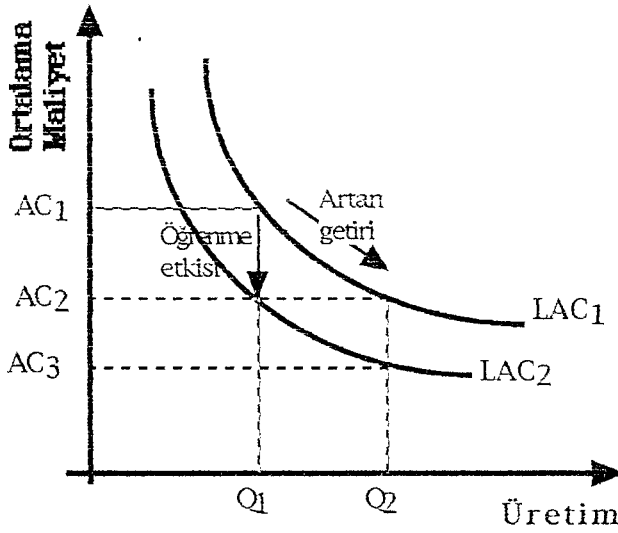

Şekil: II.7 Öğrenme Eğrisi

Öğrenme birçok kaynaktan olabilir. İşçilerin, üretim safhalarına alışana kadar verimlilikleri yavaş artar. Üretimi nihai hale getirmenin birçok yolu olabilir. En iyi ve en az maliyetli yolu bulabilmek birçok denemeyi gerektirir. Öğrenme eğrisi, toplu üretimlerin ortalama maliyetlerine bağlıdır. Eğer bir firma yeni bir malı ayda 500 birim üretiyorsa, yılda 6.000 birim, 5 yıl sonra ise 30.000 birim üretmiş olacaktır. Şekil II.7' de öğrenme eğrisi görülmektedir. Şekilde toplam üretim

²³ S. WILLIAM, M. STEPHEN, *Manegerial Economics*, The Dryden Press, Florida, 1992, s.239-244.

arttıkça, ortalama maliyetlerin de düştüğünü görmekteyiz. Öğrenme eğrisinin eğimi nedeniyle, ortalama maliyetlerdeki büyük düşüş ürünün ilk üretim aşamasında gerçekleşmektedir. Üretim artışı devam ettikçe maliyetlerdeki düşüş azalmakta, öğrenme eğrisi ise doğru şeklini almaktadır.

Şekil: II.8 Ölçek Ekonomileri ve Öğrenme Etkisi

Şekil II.8, öğrenme eğrisi ile ölçek ekonomileri arasındaki farkı açıklamaktadır. Her bir uzun dönem ortalama maliyet eğrisi (LAC) ölçeğe göre getiriyi yansıtmaktadır. Örneğin aylık üretimin Q_1 den Q_2 'ye çıkması, birim başına ortalama maliyetin AC_1 den AC_2 'ye düşmesi anlamına gelir. Bu etki ölçeğe göre artan getiridir. Üretimdeki bu artışın yaratacağı öğrenme etkisi, ölçek ekonomileri etkisinden farklıdır. LAC₂ uzun dönem ortalama maliyet eğrisine geçiş bir

yıllık bir üretim deneyiminden kaynaklanmaktadır. İkinci yılda Q_1 gibi sabit bir üretim miktarı yakalandığında, öğrenme etkisi ile maliyetler AC_2 ' ye düşecektir. Üretimin Q_2 seviyesine çıktığı durumda ise, maliyetlerin AC_3 seviyesine düştüğü görülecektir. Sonuçta toplu üretimlerde bu iki etki yardımıyla AC_1 - AC_3 kadarlık bir maliyet düşüşü yaşanacaktır.

Öğrenme eğrisi genellikle, firmaların uzun dönem hedefi olan pazardan daha çok pay almayı istemelerini açıklarken kullanılır. Daha büyük pazara üretim yapmak maliyetlerde de büyük oranda bir düşüşe neden olur. Ekonomik birleşme ile sağlanan büyük piyasa olanaklarından yararlanmak isteyen firmalar da öğrenme etkisinin yardımıyla artan rekabet ortamında önemli avantajlar elde edecektir.

4. Ekonomik Birleşmelerin Yabancı Sermaye Akımı Üzerine Etkileri

Bir ülkenin, karşılığını sonradan ödemek üzere dış kaynaklardan elde edeceği ve ekonomik gücüne ekleyebileceği mali ve teknolojik kaynaklar olarak nitelendirilen yabancı sermaye, ülke ekonomisine dışarıdan elde edilebilecek kaynaklardan, riskini kendi üstlenmesi nedeniyle en sağlıklı olarak kabul edilir²⁴.

²⁴ M. GENÇELİ, *Yabancı Sermaye Duyarlılık Analizi*, İTO Yay., No.20, İstanbul, 1991, s.1.

Yabancı sermaye bir ülke ekonomisine dahil olduğunda kalıcı olmakta ve ekonomiye katkıda bulunmaktadır. Geri ödemesi ise ancak kâr transferi ile mümkündür. Daha önemlisi, ülke analizleri çoğu zaman yabancı sermayenin alternatif dış kaynaklara göre daha az maliyetli olduğuna işaret etmektedir.

Ekonomik birleşmeler; birlik içerisinde ve birlik dışı ülkelerden birliğe doğru sermaye akışı üzerine etkili olurlar. Birlik dışı ülkelere birliğe sermaye akışı, birleşmenin yarattığı ticaret sapması etkisine bağlıdır²⁵. Ticaretin birlik dışından birlik üyesi ülkelere doğru sapması birliğin üçüncü ülkelerden yaptığı ithalatı önemli ölçüde azaltmaktadır. Birlik dışında kalan ülke firmaları ise birlik içerisinde üretim yapmaya çalışacaklardır. Bu nedenle ekonomik birleşmeler yabancı sermayeyi birlik içerisine çekecektir.

Ekonomik birleşmeler, sermayenin en çok kar sağlayabileceği bölgelere kaymasına neden olarak, birlik içerisinde ve birlik dışında kalan ülkelerinde kendilerine kapanan kapıları aşabilmek için entegrasyon içinde yatırım yapmaya yönelmeleri ile sermaye akışını hızlandıracaktır. Ancak ekonomik birleşmelerin kısa dönemde sermaye akışını hızlandırması beklenmemelidir. Yabancı sermaye için önemli olan geniş piyasa değil genişleyen piyasadır. Ekonomik birleşmenin yarattığı diğer dinamik etkiler ülkede verimlilik, gelir artışı ve

²⁵ KARLUK, Ekonomik Birleşmeler Teorisi..., s.56.

dolayısıyla sermayenin marjinal verimliliğinin yükselmesine neden olursa, ülke ancak o zaman yabancı sermaye için cazip hale gelecektir.

Burada önemli bir noktayı da belirtmekte yarar vardır. Eğer ekonomik birleşmeye giden ülkeler arasında gelişme farklılıkları varsa, Myrdal' in "geri bırakma etkisi" (Backward-effect) ²⁶ olarak tanımladığı etki ortaya çıkar ve sermaye, birliğin gelişmiş bölgelerine akar. Bölgeler ayrıca kendisinden daha geri olan bölgelerin de sermayesini kendine doğru çeker²⁷. Bu durum gelişmeye açık bölgelerin daha da gerilemesine yol açar.

²⁶ MYRDAL, *Economic Theory and....*, s.26-27.

²⁷ KARLUK, *Ekonomik Birleşmeler Teorisi....*, s.57.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE - AVRUPA BİRLİĞİ GÜMRÜK BİRLİĞİNİN TÜRKİYE EKONOMİSİNE ETKİLERİ

1. Dış Denge Üzerine Etkileri

Gümrük Birliği'nin dış denge üzerine etkileri öncelikle ithalat ve ihracat üzerine olacaktır. Kamuoyunda Gümrük Birliği Mevzuatı olarak bilinen 1996 Yılı İthalat Rejimi Kararı ve Yönetmeliği, 31.12.1995 tarihinde yürürlüğe girmiştir²⁸. 1996 Yılı İthalat Rejimi Kararı'nda bulunan beş ayrı liste ile, AB üyesi ve üçüncü ülkelere karşı uygulanacak vergi oranları

²⁸ RG: 31.12.1996, Sayı: 22510 (Mükerrer).

düzenlenmiştir. Sanayi mallarını kapsayan II sayılı listede, AB ve EFTA üyesi ülkeler için “gümrük vergisinden muaf” ibaresi bulunmaktadır. Sıfırlanan gümrükler, Avrupa çıkışlı mallara yönelik talebin fiyat esnekliği, ticaret sapması veya yaratılması sonucu doğabilecek etkilerin çoğalması, bununla birlikte yurt içindeki firmaların fiyatları artırma yoluna gitmeleri durumunda ithalat artışı fazla olacaktır.

Talebin uzun zamandır ağırlıklı olarak yerli firmaların mallarına yönelik olması ve tüketicinin belirli marka ve psikolojik tüketim alışkanlıkları yerli sanayi lehinedir. Ayrıca ulaştırmada düşük giderler ve yaygın servis ağlarının bulunması gibi faktörler tüketiciyi yerli sanayiye kaydırabilir.

Gümrük Birliği sonrasında yüksek kâr marjlarıyla çalışan pek çok firma kâr marjlarını azaltacaktır. Bu durumda ilk olarak tüketici aynı malı daha ucuza alabilecektir. İkinci olarak da, düşük maliyetle üretim yapmak isteyen firmalar yüksek teknolojiye yöneleceklerdir. Bunun sonucunda teknoloji ve sermaye aktarımını sağlayacak yabancı firmalarla yakın ilişkiler kurulabilecektir²⁹.

Tablo III.1’ de 1967 yılından itibaren AB ile ticari ilişkilerimizdeki gelişmeler verilmiştir. 1 Ocak 1973 yılında Katma Protokol’ ün yürürlüğe girmesinin ardından ticari

²⁹ S. R. KARLUK, Avrupa Birliği ve Türkiye, 4. Baskı, İMKB Yayınları, İstanbul, 1996, s.603-605.

ilişkilerimizde hızlı bir gelişme olmuştur. 1978 yılında dondurulan ilişkiler, 1981-1987 yılları arasında Türkiye' nin kaynaklarını ihracata yöneltmesiye yeniden hızlanmıştır.

Ara ve tüketim malları ve imalat sanayii ürünleri ihracatının arttığı bu süreçte, toplam ihracatın GSMH içerisindeki payı 1980' de % 5.1 iken, 1988' de % 16.4' e ulaşmıştır. Ancak ticari ilişkilerimizdeki artışın en belirgin olduğu dönem, 14 Nisan 1987' de yapılan tam üyelik başvurusunun ardından olmuştur. Başvuru sonrasında Katma Protokol' de öngörülen gümrük tarifelerinin indirilmesi sürecinin hızlanması ile birlikte özellikle AB kaynaklı ithalatımızda önemli artış görülmüş, dolayısıyla bu dönemde AB ülkeleriyle olan ticaret açıklarımız büyümüştür.

Gümrük Birliği' nin, Türkiye' nin üçüncü ülkelerle olan ticari ilişkileri üzerine de etkileri olacaktır. Tablo III.2' den de görülebileceği gibi, AB dışındaki ülkelerle olan ticari ilişkilerimizde 1980 yılından sonra hızlı bir gelişme olmuştur. Ancak Gümrük Birliği süreci ile birlikte koruma oranlarının azaltılması, bu ülkelerle olan ticari ilişkilerimizi de etkileyecektir. Koruma oranları 1995 yılı itibariyle (aritmetik ortalama olarak) AB için %18.9, üçüncü ülkeler için % 23.7' dir. GB ile üçüncü ülkelere karşı koruma oranları % 6.6' ya inecektir. Koruma oranlarındaki bu azalma Türkiye' nin ithalatının artmasına neden olacaktır.

Tablo: III.1 AB ile Ticari İlişkilerimizde Gelişmeler
(Milyon\$)

YILLAR	AB'ne İhracat	AB'den İthalat	İhracat-İthalat
1967	234.1	333.7	-99.6
1968	225.5	392.9	-167.4
1969	266.7	393	-126.3
1970	294.4	426.9	-132.5
1971	32.4	581.5	-549.1
1972	428	851	-423
1973	652.1	1160.9	-508.8
1974	761	1747.6	-986.6
1975	644.6	2377.9	-1733.3
1976	1016.5	2411.4	-1394.9
1977	896.5	2558.9	-1662.4
1978	1127.2	1930.7	-803.5
1979	1131.5	1941.8	-810.3
1980	1299.7	2360.3	-1060.6
1981	1564	2632.4	-1068.4
1982	1801.6	2565.8	-764.2
1983	2066.3	2775.4	-709.1
1984	2780.4	3314.3	-533.9
1985	3204	3895.1	-691.1
1986	3263.1	4564.9	-1301.8
1987	4867.7	5665.8	-798.1
1988	5098.3	5895.1	-796.8
1989	5407.8	6055.2	-647.4
1990 *	7164	9924	-2760
1991	7328	9897	-2569
1992	7916	10656	-2740
1993	7583	13875	-6292
1994	8604	10915	-2311
1995 **	9955	20429	-10474

(*)1990-1995 yılından itibaren Avusturya, İsveç ve Finlandiya dahil edilmiştir.

(**) Geçici

Kaynak: DTM

Tablo: III.2 AB Dışı Ülkelerle Ticaretimiz

(Milyon\$)

Yıllar	AB Dışı İhracat	AB Dışı İthalat	AB Dışı Fark
1967	294.6	351	-56.4
1968	270.8	370.6	-99.8
1969	270	408.2	-138.2
1970	293.9	520.5	-226.6
1971	347.1	589.2	-242.1
1972	456.8	711.3	-254.5
1973	665	925.2	-260.2
1974	771.1	2030.2	-1259.1
1975	756.4	2360.8	-1604.4
1976	943.6	2717.1	-1773.5
1977	856.2	3237	-2380.8
1978	1161.1	2668.4	-1507.3
1979	1129.7	3128.2	-1998.5
1980	1610.5	5549.6	-3939.1
1981	3138.3	6300.1	-3161.8
1982	3945.1	6275.7	-2330.6
1983	3662.3	6460.5	-2798.2
1984	4352.5	7442.9	-3090.4
1985	4754.3	7447.6	-2693.3
1986	4193.7	6539.2	-2345.5
1987	5322.2	8491.6	-3169.4
1988	6563	8441.2	-1878.2
1989	6216.9	9738.2	-3521.3
1990*	5795	12273	-6478
1991	6266	11190	-4924
1992	6803	12214	-5411
1993	7765	15554	-7789
1994	9501	12355	-2854
1995**	9285	16604	-7319

(*)1990-1995 yılından itibaren Avusturya, İsveç ve Finlandiya dahil edilmiştir.

(**) Geçici

Kaynak: DTM

Fakat, yatırım teşvik belgesi kapsamında ithal edilen yatırım malı, ara mallar ve işletme malzemesinin gümrük vergisi ve TKF' dan muaf olması ve ihracata yönelik sanayi mallarının üretiminde kullanılan hammadde ve ara malların gümrük vergisinden istisna olması, ithalat artışını sınırlandıracaktır. Bu nedenle GB' nin yatırım ve ara malları üzerine sınırlı bir ticaret yaratıcı etkisi olacaktır. Esas ticaret yaratıcı etki ithalatımızın % 15' ini oluşturan tüketim malları üzerine olacaktır.

Tablo:III.3 Dış Ticaretimizin Ülke Gruplarına Göre Dağılımı (%) (1995)

Ülkeler	İthalat Toplam İçinde	İhracat Toplam İçinde
Avrupa Birliği	51.7	47.1
Orta Doğu ülkeleri	9.2	7.9
Afrika ülkeleri	4.9	3.9
SSCB'den Ayrılan ülke	9.2	9.5
Diğer OECD Ülkeleri	8.6	15.8
Diğer Ülkeler	16.4	15.8

Kaynak: DTM

Üçüncü ülkelerden yatırım ve ihracat teşvikleri çerçevesinde gümrük vergisi ve fonlardan istisna uygulanarak ithal edilen yatırım ve ara mallarına OGT uygulanacağından, bu malların ithalatından gümrük vergisi ve fonlardan muaf olan AB kaynaklı mallara doğru bir sapma söz konusu olacaktır. Tüketim malları ithalatında ise üçüncü ülkelerden AB kaynaklı

mallara doğru ticaret sapması görülecektir. Diğer taraftan, Türkiye' nin AB' nin ticaret politikasına uyum çerçevesinde üçüncü ülkelerle imzalayacağı tercihli ticaret anlaşmaları Türkiye' nin bu ülkelere ihracatının artmasını sağlayacaktır³⁰.

Yukarıdaki açıklamaların da işaret ettiği gibi; GB' ne dahil olmakla birlikte ithalat artışının ihracat artışından daha fazla olması beklenmektedir. 1996 yılının ilk altı ayında kamu gelirlerindeki büyük oranlı azalma ve dış ticaret açığının büyümesi sonucunda Türk Hükümeti ithalatı kısıtlayıcı önlemler arayışına başlamıştır. Nitekim, GB' ne hazırlık amacıyla sıfırlanan Kaynak Kullanımını Destekleme Fonu (KKDF) ile; kabul kredili, vadeli akreditif ve mal mukabili ödeme şekillerine göre yapılan ithalata % 6 oranında fon uygulanmasına başlanmıştır³¹.

2. Sanayi Sektörüne Etkileri

A. Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeler Üzerine Etkisi

AB tarafından çizilen çerçevede Küçük ve Orta Boy İşletme'ler (KOBİ), en fazla 250 kişi istihdam eden, yıllık cirosu en fazla 20 milyon ECU ya da toplam bilançosu en fazla 10

³⁰ S. R. KARLUK, Türkiye Ekonomisi, 3 ncü Baskı, BETA A.Ş., İstanbul, 1995, s.381.

³¹ RG:22.08.1996, Sayı: 22704 (Mükerrer).

milyon ECU olan ve kamu yatırım şirketi, risk sermayesi şirketleri ya da hiçbir denetim yapılmama kaydıyla, kurumsal yatırımcılar haricinde bu tanım içerisine girmeyen bir veya birkaç şirketin sadece %25 hissesine sahip oldukları işletmeler olarak tanımlanmaktadır³². Dinamik bir yapıya sahip olan KOBİ'lerin ülke ekonomisindeki rolleri giderek artmaktadır. Bu nedenle AB, KOBİ'lere destek olmak amacıyla kurulması ya da yatırımları için sübvansiyon, düşük faizli kredi veya devlet garantilerine izin vermektedir.

Türkiye ekonomisi içinde Küçük ve Orta Boy İşletme'ler çok önemli yer tutmaktadır. Toplam işletmelerin % 98'i KOBİ niteliğindedir. Bu kuruluşlar istihdamın % 56.3'ünü, katma değerinin % 38'ini, ihracatın % 8'ini sağlamaktadır. Türkiye'de imalat sanayiinde faaliyet gösteren KOBİ'ler, GB'ne geçiş ile yoğun bir rekabet ortamına girmişlerdir. Bu rekabet hem AB hem de AB'ne üçüncü ülkelerden gelerek dolaşıma giren ürünlerden kaynaklanacaktır.

Türkiye ekonomisi için bu denli önem taşıyan KOBİ'lerin, AB ülkeleriyle rekabet durumunu incelemek amacıyla kurulu güçlerine (kapasiteleri) Tablo III.4' de verilmiştir.

³² İKV, Avrupa Birliği'nde Teşvik Sistemi, İKV Yay., No.127, İstanbul, 1994, s.62-63.

Tablo: III.4 İmalat Sanayiinde, Ana Sanayi Ürünlerinde Yıllık Üretim Kapasiteleri

<u>Ürünler</u>	<u>Yıllık Üretim Kapasiteleri</u>	<u>Birim</u>
Ham Aliminyum	60	Bin ton
Blister bakır	40	Bin ton
Çimento	30	Milyon ton
Demir ve Çelik	13	Milyon ton
Şeker	2	Milyon ton
Polyethylene (hafif+ağır)	270	Bin ton
Pamuklu iplik	600	Bin ton
Kağıt	1.1	Milyon ton
Cam	1.1	Milyon ton
Otomotiv	460	Bin birim
Fırın	800	Bin birim
Bulaşık makinesi	1	Milyon ton
Buzdolabı	1.5	Milyon ton
TV (renkli) + video cihazı	3.5	Milyon ton
Telefon	1.5	Milyon ton
Telefon hattı	3	Milyon hat
Değişik araç, gereç ve makine+ ağaç ve plastik işleme makineleri	15	Bin birim

Kaynak: Küçük İşletme Dergisi, Antalya Esnaf ve Sanatkarlar Odası Birliği, Yıl:2, Sayı:6, 1996.

Tablo III.5' de ise, bu işletmelerin istihdama katkısı, işyeri büyüklükleri ve katma değerden aldıkları pay görülmektedir.

Tablo: III.5 İmalat Sanayiinde İşyeri, Çalışanlar ve Yaratılan Katma Değerin İşletme Büyüklüğüne Göre Dağılımı

İşçi sayısı	İşyeri Sayısı	Oranı (%)	Çalışan Sayısı	İstihdama Oranı (%)	Katma değerde payı (%)
1-9 kişi	188.574	95.5	549.809	34.7	-
10- 49 kişi	5.763	3.0	137.369	8.7	-
Küçük 1-49	192.337	98.4	683.178	43.3	5.0
Orta (50-199)	2.071	1.1	203.444	12.9	13.0
Büyük (200+)	1.037	0.5	687.383	43.8	82.0
Genel İmalat Sanayii	195.445	100.0	1574.005	100.0	100.0

Kaynak: DİE

Tablodan da görüleceği gibi 1-49 kişi çalıştıran işletmeler toplam işletmelerin %98' ini oluşturmakta ve imalat sanayiinde toplam çalışanların %43' ünü istihdam etmektedir. Ancak bu küçük işletmelerin katma değer içerisindeki payı sadece %5 düzeyindedir. Sadece bu kriterle orta ölçekli işletmelere baktığımızda, toplam işletmeler içerisindeki paylarının %1 düzeyinde olmasına karşın toplam istihdamın %13' ünü sağlamaktadırlar. Buna karşılık katma değer içerisindeki payları %13' tür. 200' den fazla işçi çalıştıran işletmelere baktığımızda ise; bu işletmelerin toplam istihdamın %44' ünü sağladığını ve katma değer %82' sini yarattığını görülmektedir.

Bütün bu verilerden de anlaşılacağı üzere imalat sanayiinin temeli büyük işletmelere dayanmaktadır. Gümrük Birliği' ne girdiğimiz bu süreçte yapılacak teşviklerin küçük işletmelerin sayısını artırmak yerine, bu işletmelerin birleşerek verimli hale gelmelerini sağlayacak yönde olması gerekir.

B. İhracata Yönelik Sanayi Dallarına Etkisi

İthalata rakip sanayi dalları, pazarda daha önceden bulunmanın sağladığı pazarın eğilimlerini bilme avantajından yararlanacaktır. İhracata yönelik sanayi dallarında faaliyet gösteren işletmelerin büyüklükleri, gümrük birliği sürecine uyum sağlama açısından önemlidir. Bunun için entegre ve düşük verimle çalışan tesisler bölünmelidir. Bunlar, küçük ve verimli özel işletmelere dönüştürülmeli, doğrudan finansman (jointventure) şeklinde, ileri teknoloji ile üretim yapacak küçük ve orta ölçekli sanayi işletmelerinin kuruluşu ise teşvik edilmelidir.

Bu dalda AB ile ticaret yapan uzakdoğu ülkelerinden gelecek yabancı sermaye ile birlikte yeni firmalar kurulacaktır. Yabancı sermayenin gelmesi beraberinde teknolojik yenilikleri de sektöre taşıyacaktır.

Gümrük Birliği' nin gerçekleşmesi ile birlikte sanayi ürünlerinin taşınması gereken nitelikler, pazar şartları, fiyatı,

kullanma emniyeti ve performansı ile tüketicinin taleplerini karşılayamayan malların satış sonrası servis hizmetleri çok önemlidir. Ürününe sahip çıkamayan imalat sektörlerinin ve işletmelerin ithalatı ikame olasılığı çok zayıftır. Dolayısıyla eski yönetim ve kalite anlayışları ile ithalata rakip sayılabilecek sanayilerin varlıklarını devam ettirmeleri oldukça zordur³³.

3. Tarım Sektörüne Etkileri

Türkiye' nin AB ile ilişkilerinde tarım sektörü açısından hedef Ortak Tarım Politikası' na (OTP) uyumdur. Bu amaçla, Ortaklık Konseyi tarafından Türkiye'nin Topluluğun fiyat ve müdahale mekanizmalarına, üçüncü ülkelerle ilişkilerine, rekabet ve finansman politikalarına uyum sağlaması amacıyla bir takım önlemler alınmıştır.

Bilindiği gibi Türkiye - Avrupa Birliği Gümrük Birliği anlaşması sadece sanayi mallarının gümrük vergisi ve eş etkili kısıtlamalardan muaf olmasını öngörmektedir. Tarım ürünlerine uygulanacak gümrük vergileri 1996 Yılı İthalat Rejimi Kararı' nda yeniden düzenlenmiş ve GATT kapsamında belirtilen vergi oranlarına uyumu sağlanmıştır³⁴. Tarım ürünlerinin Gümrük Birliğine dahil olması OTP' na uyum sağlandığı zaman uygulamaya geçecektir. 1 Ocak 1973 yılında

³³ KARLUK, Avrupa Birliği ve Türkiye...,s.366-368.

³⁴ RG: 8.4.1996, Sayı: 22605.

yürürlüğe giren Katma Protokol' den bu yana, Türk tarım sektörü gerekli hazırlığı yapamamıştır. Avrupa Topluluğu 1987 yılında tarım ürünlerinde gümrük vergilerini tamamen kaldırmış, ancak Türkiye 1995 yılı başında %30' luk bir indirim gerçekleştirebilmiştir. 6 Mart 1995 tarihinde toplanan Ortaklık Konseyi Türkiye'nin OTP' na uyumu konusunda yeni kararlar almış, bu çerçevede 22 yıllık liste kapsamı ürünlerde 1 Temmuz 1995 tarihinde başlamak üzere 1 Ocak 1997 tarihine kadar, diğer ürünlerde 1 Ocak 1996 tarihinde başlamak üzere 1 Ocak 1999 tarihine kadar bir geçiş dönemi öngörülmüştür.

Gümrük Birliği sürecinde Türk tarım sektörünün etkilenme süreci OTP' na uyum ile başlayacaktır. Tarım sektöründe etkilenecek ekonomik ve sosyal yapıları şöyle sıralayabiliriz:

a) İşletme yapısı: İşlenen alanların büyük çoğunluğu, küçük ölçekli işletmelerden orta ve büyük boy işletmelere dönüşecektir. Küçük ve dağınık işletmelerin büyüklükleri artacaktır. Küçük ölçekli kalan işletmeler ise, entansif tarım metodları ile daha ekonomik ürünlere yönelecektir.

b) Üretim: Türk tarım üretimi endüstri bitkileri ve meyve sebze gibi ürünlerde artarken, hayvansal üretim, baklagil ve çay gibi ürünlerde azalacaktır. Üretimdeki fiziksel artışa karşın parasal kazançtaki artış aynı oranda olmayacaktır.

c) Tüketim: Norm ve standartları yüksek ithal mallarının yanı sıra yerli üretimin de kalitesi artacağı için tüketime yönelim artacaktır. Bu artış özellikle hayvan ürünleri tüketiminde görülecektir.

d) Fiyat ve pazarlama politikası: Bugün Avrupa Birliği'nde hayvansal ürünlerin fiyatı Türkiye ile aynı iken, bitkisel ürünlerin fiyatı daha yüksektir. Gümrük birliği sürecinden sonra bitkisel ürün fiyatlarında bir eşitlik sağlanırken, Türkiye'deki hayvansal ürün fiyatlarının artması beklenmektedir.

e) Üretici gelirleri: Fiyat ve pazar politikaları daha çok büyük işletmelerin gelirlerini artıracaktır.

f) Rekabet gücü: Tarım ürünleri fiyatlarındaki artış tüketicinin alım gücünü azaltmaya başladığında enflasyonist bir baskı olacaktır. Bu durum Türkiye'nin rekabetteki ucuz işgücü avantajını olumsuz yönde etkileyecektir.

g) Teknoloji kullanımı ve verimlilik: Bu alanda Türkiye için ek önlemler gerekmektedir. AR-GE, yayım, eğitim faaliyetlerinin artırılması ve kırsal alt yapı bozukluğunu giderici önlemlerin alınması gerekmektedir.

h) Kendi kendine yeterlilik: Türkiye'nin Avrupa Birliği' nin yeterli olmadığı ürünleri belirlemesi ve bu ürünlerde ihracat şansını artırması gerekmektedir. Ayrıca Avrupa Birliği' nden yapılacak ithalata karşı korunabilmek için de yeterli olmadığı ürünleri üretme yoluna gitmelidir.

ı) Tarımsal sanayiler: Türkiye'nin üretim artışı ve üretimin katma değerini artırmak yoluyla gelir artışı sağlayabilmesi için tarıma bağlı ve tarıma dayalı sanayiler kurması ve geliştirmesi gerekmektedir. Bu faaliyetlerin kırsal alanlarda yaygınlaştırılması da ayrı önem taşımaktadır.

i) Mali ve bölgesel-sosyal politikalar: Türkiye Gümrük Birliği sürecinde AB' den yeterli mali yardım alabilmiş bir ülke değildir. Bu nedenle Türkiye'nin geri kalmış bölgelerini ve sosyal açıdan önem taşıyan konuları serbest piyasanın rekabet koşullarından koruyabilmek için bölgesel ve sosyal yardımlardan daha çok faydalanmak zorundadır.

j) Mevzuat ve kurumsal yapı: Avrupa Birliği ile gümrük işlemlerinin en aza indirilebilmesi için Türkiye' nin üzerine düşen yaklaşık 40 adet yasal düzenleme bulunmaktadır ki bunların bir kısmı yasallaşmıştır³⁵.

³⁵ O. ÖZBEK, " Tarım Ürünleri ve Gümrük Birliği", Gümrük Birliği Semineri Tebliğleri, Esbank Yay., No.6,Mart 1996, İstanbul, s.61-62

4. Gümrük Birliği' nin Kamu Sektörüne Etkisi

A. Kamu Gelirleri Üzerine Etkisi

Gümrük Birliği sürecinde Türkiye, 1.1.1996 tarihinden itibaren AB ülkelerinden yapılacak sanayi ürünü ithalatında gümrük vergisi ile eş etkili fonlar uygulamasına son verecek, üçüncü ülkelere ise Ortak Gümrük Tarifesi (OGT) uygulayacaktır. Bu indirim ve OGT' ne uyum sonucu gümrük vergisi ve fon gelirlerinde önemli bir azalma söz konusu olacaktır. Türkiye' nin toplam ticaretinin % 50' ye yakın kısmını AB ülkeleriyle yaptığı düşünülürse, Topluluğa karşı uygulananan gümrük tarifelerinin kaldırılmasından doğacak gelir kaybının azımsanmayacak boyutta olacağı ortadadır. Türkiye' nin GB' ne girdiği yıl olan 1996' da ithalatının 40 milyar dolara çıkacağı varsayılırsa, vergi geliri kaybı tahmini olarak $40 \times 6.6 = 2.640$ milyon dolar olacaktır³⁶. Özellikle bütçe giderlerinin kabardığı, bütçe gelirlerinde ise daralmanın yaşandığı bu dönemde vergi gelirlerindeki bu kaybın önemi daha da artmaktadır.

GB sonrasında kamu gelirlerinde meydana gelecek azalmanın giderilmesi amacıyla ek vergilerin uygulamaya konulması ve dolaylı vergi oranlarının düzenlenmesi kamu oyununda sıkça dile getirilmektedir. Türkiye' de 1993 yılında

³⁶ Hesaplama da kullanılan formül ve 6.6'lık koruma oranı; KARLUK, Avrupa Birliği ve Türkiye, s.625-627, isimli eserden alınmıştır.

vergi sistemini Topluluk uygulamalarına yakınlaştırmak amacıyla Özel Tüketim Vergisi Kanun Tasarısı hazırlanmıştır. Tasarıya göre mevzuatta yer alan gümrük vergisi, toplu konut fonu (TKF), akaryakıt tüketim vergisi, akaryakıt fiyat istikrar fonu, ek vergi, savunma sanayii destekleme fonu gibi çok sayıda vergi ve fon uygulaması yürürlükten kaldırılarak yerlerine sadece Özel Tüketim Vergisi (ÖTV) uygulaması düşünülmektedir.

Gelinen bu noktada bir makro ekonomik ikilem ile karşı karşıya kalınmaktadır. Gelir kayıplarını gidermek amacıyla yapılacak bir düzenleme, toplam talepte gerçekleşmesi beklenen artışı frenleyecektir. Başka bir ifadeyle, ekonomide kısa dönemde bir daralma söz konusu olacak ya da kamu maliyesi dengesinin erezyonu önemli bir makro ekonomik dengesizlik unsuru olacaktır. Ekonomideki bu daralma özel harcanabilir gelirleri ve sermaye gelirlerini olumsuz yönde etkileyecektir³⁷.

Önümüzdeki dönem için kamu gelirlerindeki azalma; enflasyonist baskılar, talep yetersizliğinden kaynaklanan reel üretim daralması, GB' ne uyum için yapılacak harcamalar, özellikle sanayii sektörüne uyum için verilmesi gereken teşvikler ile birlikte düşünüldüğünde Türkiye ekonomisi için

³⁷ E. YELDAN, A.H. KÖSE, "Gümrük Birliği Sürecinde Türkiye Ekonomisi'nin Gelişme Perspektifleri", TMOB Sanayi Kongresi Tebliğleri, Ankara, 1995, s.21-23.

gelecekteki çalkantılı döneme dair önemli sinyaller vermektedir.

B. Topluluk Mali Yardımları

1 Ocak 1996 tarihinden itibaren AB ülkelerine karşı gümrük vergilerini ve fonları kaldıran Türkiye, önemli bir gelir kaybına uğramıştır. Bu dönemde Türkiye AB' den beklediği desteği henüz bulamamıştır. 6 Mart 1995 tarihinde Brüksel' de yapılan Ortaklık Konseyi Toplantısı' ndan önce kabul edilen mali yardım konusundaki Topluluk Bildirisi, Gümrük Birliği' ne bağlı olarak, Türkiye' nin karşılaşılabileceği ekonomik sıkıntıları atlatmak, ortaya çıkabilecek ihtiyaçları gidermek ve Avrupa ile gelişmişlik farkını azaltabilmek için Türkiye' ye mali yardım yapılmasını öngörüyordu. Türkiye' ye yapılacak mali yardımlar;

- Topluluğun bütçe kaynaklarından, 1 Ocak 1996 tarihinden başlamak üzere, 5 yıl süre ile 375 Milyon ECU,
- Yenileştirilmiş Akdeniz Programı'ndan 300-400 Milyon ECU,
- 1996 yılında yürürlüğe girecek Akdeniz Fonu'ndan 700 Milyon ECU,
- Avrupa Yatırım Bankası kaynaklarından 5 yıl süre ile 750 Milyon ECU' lük proje kredisi,
- Türkiye' nin talebi üzerine, uluslararası kuruluşlar ile koordinasyon halinde, IMF programının uygulanışına bağlı olarak verilecek makroekonomik yardımları öngörmekteydi.

Ülkemiz için şu an itibariyle kesinleşmiş yardım miktarı 1 Milyar 500 Milyon ECU' dür. Ancak, Ortaklık Konseyi Toplantılarının sürekli olarak Yunanistan vetosuyla ertelenmesi, öngörülen yardımların Türkiye' ye gelmesini de geciktirmektedir. Öncelikle KOBİ' lerin desteklenmesi amacıyla kullanılması düşünülen Topluluk yardımlarının vergi gelirlerinin azaldığı bu dönemde Türkiye ekonomisi için önemi büyüktür.

5. İstihdam Üzerine Etkileri

Türkiye ile AB arasında 1 Ocak 1996 tarihinde gerçekleştirilen Gümrük Birliği' nin muhtemel etkilerinden biri de istihdam üzerine olacaktır. Türk kamuoyunda GB'nin değişik sektörlerde üretim artışlarına yol açacağına, dolayısıyla yeni istihdam olanakları yaratacağına dair yaygın bir kanı oluşmasına rağmen, kanımızca istihdam üzerine etkiler, II nci Bölüm' de açıklamaya çalıştığımız ekonomik etkilerin teorik çerçevesiyle sınırlıdır.

Türk halkının Gümrük Birliği' nden beklentilerinin başında yeni iş olanakları ve fiyatların ucuzlaması gelmektedir. 1 Ocak 1996 tarihinden itibaren karşılaşılan ekonomik göstergeler kamuoyunun GB' ne olan inancını da etkileyecektir. Özellikle Türkiye gibi işsizliğin %7.9 ve noksan istihdam

nedeniyle atıl işgücü oranının %8.7 seviyesinde olduğu bir ülkede bu konu daha da önem kazanmaktadır³⁸.

Tablo III.6 Sivil İstihdamın Sektörel Dağılımı

(BinKişi)

	1991	%	1992	%	1993	%	1994	%	1995*	%
TARIM	8.949	47.4	8.264	44	8.539	44.5	8.807	44.8	9.405	46.6
SANAYİİ	2.916	15.5	3.171	17	3.03	15.8	3.224	16.4	3.126	15.5
HİZMETLER	6.995	37.1	7.568	40	7.611	39.8	7.634	38.8	7.638	37.9
TOPLAM	18.86	100	19	100	19.18	100	19.67	100	20.17	100

(*) 15 ve üzeri yaş istihdamın dağılımıdır.

(*) DPT Tahmini.

Kaynak: DPT, DİE.

Türkiye’ de, 1995 yılı itibariyle çalışan nüfusun %15.5’ i sanayi sektöründe ve % 37.9’ u hizmet sektöründe istihdam edilmektedir. Gümrük Birliği sanayi mallarını kapsadığından, ilk etkisi sanayi sektöründe görülecektir. Daha önce de açıkladığımız gibi, Türkiye’de sanayi sektöründe yeralan firmaların verimlilik, teknoloji kullanımı gibi nedenlerden dolayı, yeni dahil olunan bu büyük pazarda rekabet edebilme olasılıkları zayıf olduğu için kapanma durumu söz konusudur. Diğer taraftan sektörde kalan firmaların da rekabet edebilmek için, verimliliği yükseltmek amacıyla otomasyon ve robot kullanımını artırmaya, kol

³⁸ DPT, Temel Ekonomik Göstergeler, Şubat, 1996.

gücünü kafa gücü ve bilgi ile ikame etmeye başlayacak olması Türkiye' de istihdam açısından olumsuz gelişmeler yaratacaktır.

6. Verimlilik Üzerine Etkisi.

Gümrük Birliği' nin Türkiye Ekonomisi üzerine en büyük etkisinin sanayideki yerleşik piyasa davranışları ve üretim fiyatlandırma biçimleri üzerine olacağı beklenmelidir. Büyüyen pazar ve artan rekabet, Türkiye sanayiinde verimsiz işletmelerin tasfiyesine yol açacak ve fiyat farklılaşmalarına dayalı aşırı kâr marjlarını eritecektir ³⁹.

Gümrük Birliği ile beraber AB' ne karşı gümrük vergilerinin ve TKF' nun tamamen kaldırılması, Türk firmalarını AB firmaları ile rekabet etme zorunluluğu içerisinde bırakmıştır. Bunun sonucunda Türk firmaları rekabet güçlerini artırmak için teknoloji-yoğun üretim yöntemlerine geçerek verimliliklerini yükseltecek ya da rekabet edemeyerek sektörden çekileceklerdir. Gümrük Birliği' nin muhtemel etkilerinden biri, bütün sektörlerde zorunlu bir verimlilik artışıdır. Diğer taraftan GB ile birlikte Türkiye' ye gelecek yabancı sermaye ve beraberinde getireceği yeni teknolojiler de verimlilik artışına neden olacaktır⁴⁰.

³⁹ KÖSE A.,H.,YELDAN E., Gümrük Birliği Sürecinde...,s.14.

⁴⁰ KARLUK, Türkiye Ekonomisi...,s.387.

6. Teşvik Politikaları ve Rekabet Üzerine Etkisi

Gümrük Birliği, Birlik içindeki ülkelerde gerçek maliyetlerin geçerli olması için, ülkeler arasındaki rekabet ortamının ve şartlarının düzenlenmesini de gerektirir. Ankara Anlaşması' nın 16 ncı maddesinde, "akit tarafların, ortaklık ilişkilerinde Roma Antlaşması' nın Bölüm 3, Kısım 1' de yer alan rekabet, vergileme ve bunlara ilişkin mevzuatın yakınlaştırılması konularına ilişkin hükümlerde belirlenmiş ilkelere uyma gereğini kabul etme zorunluluğu" belirtilmiştir. Dolayısıyla, rekabet konusuna ilişkin ilkeler ortak üyelik statüsü için de geçerlidir.

AB ve Türkiye' de teşvik sistemleri yapısal farklılıklar göstermektedir. Türkiye' de büyük ölçüde teşvik edilen sektörler, yoğun korumanın olmadığı ve rekabetin engellenmemesi gerekli olan sanayi dallarıdır. AB' nin dış dünyaya uyguladığı korumacılık, daha çok pahalı emek girdisi kullanan sektörlerde (tarım ve tekstil gibi) veya dünyada yeni denenmekte olan yüksek maliyetli ileri teknoloji kullanılan sektörlerdedir.

Türkiye, AB teşvik sistemlerine uyum doğrultusunda rekabet ilkeleri ile bağdaşmayan teşvik ve subvansiyon uygulamalarına katılmaması konusunda 1989 yılında GATT anlaşmalarına taraf olmuştur. Ancak bugün için uygulamaların tam anlamıyla hayata geçirildiği söylenemez.

İhracata yönelik verilen kredilerin faiz oranlarının, AB ve OECD ülkelerince uygulanan faiz oranlarına uyumu sağlanacaktır. Bu oranların giderek artması beklenmektedir. AB' de KOBİ işletmelerine özel şartlı krediler uygulanmaktadır. Türkiye' de sevk öncesi ihracat kredileri, ülke alıcı kredileri, hedef pazar ihracat kredisi ve yabancı sermaye şirketlerinin kullandığı krediler vardır. Her iki sistemde de kullanılan en önemli araç vergi istisnasıdır. AB' de de KDV istisnası ve ithal girdilerde vergi muafiyeti veya iadesi gibi araçlar kullanılmaktadır. Bunun yanında Türkiye' de KDV istisnası, gümrük muafiyeti, döviz tahsisi, kurumlar vergisi istisnası, vergi, resim ve harç istisnaları ve ayrıca her iki tarafta da çeşitli sigorta destekleri vardır. AB pazarlarında dış tanıtım desteği sağlanırken, Türkiye' de uygulanan sistemlerde ihracat karşılığı dövizlerde enerji ve navlun desteği yeni uygulamaya geçirilmiştir. Gümrük Birliği ile birlikte teşvik politikasında bazı değişikliklerin yapılması gerekmektedir. Bu değişiklikler aşağıda sıralanmıştır:

- Teşvik araçlarının uyumunun sağlanması için devletin kredilendirme ve vergi indirimi şeklinde teşvikler sağlaması gerekmektedir.

- Yatırım aşamasında, proje bazında nakit yardımlar ve faiz sübvansiyonu gibi Türk Teşvik Sistemi açısından uygulanabilecek yeni teşvik araçlarına başvurulmalıdır.

- GATT' a aykırı ihracatı teşvik uygulamasına son verilmeli, kurumlar vergisi istisnası ile ithalat ve ihracatta navlun primi uygulamaları kaldırılmalıdır.

- OECD tarafından belirlenen ihracat faiz oranlarına uyum sağlanmalıdır⁴¹.

8. Yabancı Sermaye Akımı Üzerine Etkileri

Türkiye' de 19.1.1954 tarihinde kabul edilen 6224 sayılı Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu' na kadar, yabancı sermaye konusunda önemli bir mevzuat yoktu. Bu Yasa' nın kabulünden sonra Türkiye' ye yabancı sermaye akışı daha da hızlanmıştır. Ancak, bir ülkeye yabancı sermaye girişi, ekonomik ve politik birçok değişkene bağlıdır. Ekonomik olarak geniş pazarlar, düşük işgücü maliyeti, kâr transferlerinin kolaylığı gibi mevzuat uygunluğu, finansal imkanların genişliği ilk sırayı alan faktörler iken, politik olarak ise; yatırım yapılacak ülkenin ekonomik ve siyasal istikrara sahip, ülke hakkındaki geleceğe yönelik beklentilerin olumlu bir trendde olması gereklidir⁴².

Türkiye gibi gelişme yolunda olan ülkelerde her alanda yatırımların hızlı bir şekilde sürdürülmesi kolay değildir. Türkiye' de, gelir dağılımının bozuk olması ve enflasyon gibi ekonomik rahatsızlıklar genel tasarruf eğilimini azaltıcı, buna

⁴¹ KARLUK, Avrupa Birliği ve Türkiye, s.621-623.

⁴² S. R. KARLUK, Türkiye' de Yabancı Sermaye Yatırımları, İTO Yay., No.13, İstanbul, 1983, s.20-25.

karşılık tüketimi hızlandırıcı bir rol oynamaktadır. Yurt içi tasarruf kaynaklarının yeterli olmadığı bir noktada, yatırımlarda belirli bir hızın yakalanabilmesi için yabancı kaynak kullanılması kaçınılmaz hale gelmektedir. Bunu sağlamak iki şekilde mümkündür. Birincisi dış borçlanma, ikincisi ise cazip önerilerle yabancı sermayenin ülkeye gelip yatırım yapması için teşvik edilmesidir.

Tablo: III.7 Türkiye' de Faaliyette Bulunan
Yabancı Sermaye (1923-1995*)

(Milyon TL)

ÜLKELER (İlk 10)	Firma Sayısı	Mevcut Yabancı Sermaye	Top.Yab.Ser. İçindeki Payı(%)	Şirketlerin Toplam Sermayesi	Top.Ser.İçin. Yab.Ser. Payı(%)
Hollanda	155	9603574	19.87	13715868	70.02
Fransa	163	7123371	14.75	9671813	73.71
ABD	222	6099303	12.62	11118768	54.51
Almanya	555	5122309	10.6	13158515	38.93
Japonya	41	3779452	7.82	7456948	50.68
İsviçre	153	3532513	7.31	7661743	46.11
İtalya	115	2049879	4.24	4268974	48.02
İngiltere	213	1986332	4.11	6216013	31.96
Kanada	14	1257591	2.6	2559127	49.14
Lüksemburg	27	1169093	2.42	1981252	65.63
AB Ülkeleri	1439	28795205	59.59	51678368	55.72
OECD Ülkeleri	1885	43502369	90.02	80595014	53.98
İslam Ülkeleri	649	2412490	4.99	6192233	39.09
TOPLAM	3.067	48324279	100	94660682	51.05

(*) 1923-1995 Ağustos tarihleri arası

Kaynak: DPT

Tablo III.7' de 1923-1995 yılları arasında Türkiye' de faaliyette bulunan yabancı sermayenin gelişimi verilmektedir. Yabancı Sermaye Teşvik Kanunu' ndan yararlanarak Ağustos 1995 tarihine kadar AB ülkelerinden Türkiye' ye giren yabancı sermaye miktarı 30 Milyar TL'ye yakındır. Bu miktar Türkiye' ye giren tüm yabancı sermayenin % 60' ını oluşturmaktadır. Bu rakama OECD Ülkelerini de eklediğimizde toplam yabancı sermaye içindeki payları %90' ı bulmaktadır.

Tablo III.8' de ise yabancı sermaye izinlerinin sektörel dağılımı görülmektedir. Tablo' daki verilerden, yabancı sermayenin imalat sanayiinde yatırım yapmayı tercih ettiği görülmektedir. 1980 yılından 1996 yılının Şubat ayına kadar imalat sektörünün % 68' e yakın payının olduğu görülmektedir. Hizmetler sektörünün payı ise bu oranın yarısından bile azdır. Tarım ve madencilik sektöründe ise yabancı sermayenin payı yok denecek kadar azdır.

Tablo:III.9 Yabancı Sermayenin Sektörel Dağılımı *

(Milyon\$)

Yıllar	İmalat	%	Tarım	%	Maden	%	Hizmet	%	Toplam	Fiili Giriş
1980	88.76	91.51	0.00	0.00	0.00	0.00	8.24	8.49	97.00	35
1981	246.54	73.05	0.86	0.25	0.98	0.29	89.13	26.41	337.51	141
1982	98.54	59.01	1.06	0.63	1.97	1.18	65.43	39.18	167.00	103
1983	88.93	86.56	0.03	0.03	0.02	0.02	13.76	13.39	102.74	87
1984	185.92	68.51	5.93	2.19	0.25	0.09	79.26	29.21	271.36	162
1985	142.89	60.94	6.37	2.72	4.26	1.82	80.97	34.53	234.49	158
1986	193.47	53.15	16.86	4.63	0.86	0.24	152.81	41.98	364.00	170
1987	293.91	44.86	13.00	1.98	1.25	0.19	347.08	52.97	655.24	239
1988	490.68	59.80	27.35	3.33	5.62	0.68	296.87	36.18	820.52	488
1989	950.13	62.84	9.35	0.62	11.86	0.78	540.59	35.75	1511.93	855
1990	1214.06	65.23	65.56	3.52	47.09	2.53	534.45	28.72	1861.16	1005
1991	1905.48	68.61	22.41	0.81	39.82	1.43	809.55	29.15	2777.26	1041
1992	1274.28	70.02	33.59	1.85	18.96	1.04	493.13	27.10	1819.96	1242
1993	1726.61	76.02	31.21	1.37	11.77	0.52	501.71	22.09	2271.30	1016
1994	1106.23	74.51	29.32	1.97	6.20	0.42	342.91	23.10	1484.66	830
1995	1996.50	67.96	31.17	1.06	60.60	2.06	849.50	28.92	2937.77	1250
1996	75.40	47.01	31.40	19.58	0.10	0.06	53.50	33.35	160.40	
Toplam	12078.33	67.57	325.47	1.82	211.61	1.18	5258.89	29.42	17874.30	8822

(*) 1980-1996 Şubat tarihleri arası

Kaynak: DPT, Temel Ekonomik Göstergeler

Tablodan da görülebileceği gibi, genel olarak Türkiye'ye gelen yabancı özel sermaye, verilen izinlerin yarısı kadardır. Bu eğilim AB ülkelerinden gelen sermaye için de geçerlidir. Tablodaki verilerin de işaret ettiği gibi, yabancı sermaye, sermaye hareketliliğine konulan kısıtlamalar ortadan kaldırılrsa bile Türkiye gibi altyapı sorunları bulunan ülkelere rağbet etmemektedir. Ancak Gümrük Birliği ile birlikte AB'ne ihracat yapan uzak doğu ülkeleri firmalarının pazar paylarını

kaybetmemek veya genişletmek amacıyla, ülkemizde yatırımda bulunması sonucu gelebilecek yabancı sermaye önemli bir potansiyeldir. Bunun yanında yerinde sunulma esasına göre çalışan hizmet sektöründe de Gümrük Birliği sonrası önemli bir pazar oluşacaktır.

Türkiye AB ile Gümrük Birliği' ne girmesi durumunda da, bir çok GYÜ' nün aksine gerek Birlik dışı ülkelerden gerekse Birlik ülkelerinden yabancı sermaye çekebilmek için potansiyeli olan bir ülkedir. Ancak bu süreci hızlandırmak için herşeyden önce ekonomik ve politik istikrarın sağlanması gerekmektedir. Türkiye' nin karşısında rakip olarak en azından İspanya, Portekiz ve Yunanistan gibi AB' ne yeni üye olmuş ülkeler vardır. Ülkemiz gibi potansiyeli olan bir ülkenin bu yarışı kazanabilmesi için bir an önce mevzuatta ve teşvik yöntemlerinin günümüze uyumunu sağlamalıdır. Yabancı sermayenin teşvik edilmesinde yetki dağınıklığını gidermeli, Yap-İşlet-Devret modellerinin uygulamasına hız verilmelidir.

SONUÇ

01.01.1996 tarihinde uygulanmaya başlanan Türkiye AB Gümrük Birliği, ekonomik ve siyasi sonuçları açısından Cumhuriyet tarihinin en önemli dönemlerinden biridir. Aslında GB, taraflar arasında imzalanan ve 01.01.1973 tarihinde yürürlüğe giren Katma Protokol ile doğan bir yükümlülüktür. Katma Protokol'de nihai hedef olarak tam üyelik belirlenmiş ve uyum sürecinin sonunda Topluluk içerisinde işgücünün serbest dolaşımını da öngörmüştür. Ancak 06.03.1995 tarihli Ortaklık Konseyi Kararı'yla, Türkiye'nin tam üyelik koşulu tamamen gündemden çıkıyor sadece 01.01.1996 tarihinde GB'nin gerçekleşmesi öngörülüyordu.

Bu açıdan bakıldığında Türkiye'nin, tam üyelik beklentisi olmadan GB'ni gerçekleştiren ilk ülke olduğu görülmektedir. Bu ise Türkiye' nin, tam üyelik statüsünün getireceği mali destekleri kullanamaması, siyasi karar mekanizmasında yer alınamadığı için aleyhine sonuçlanabilecek gelişmelere müdahale edememesi anlamını taşımaktadır.

Nitekim AT' larına geçmişte dahil olan İspanya, Portekiz ve Yunanistan GB' ni, Topluluk'tan önemli ölçüde mali yardım alıp sanayilerinde yapısal uyumu sağladıktan sonra gerçekleştirmişlerdir. Eğer GB yeterli mali yardım ile desteklenmeyecek olursa, Türkiye için Gunnar Myrdal'ın açıkladığı "geri bırakma etkisi" söz konusu olabilecektir.

GB, sanayi malları ithalatında gümrük vergisi, fon ve eş etkili tedbirlerin uygulamasına son vermekte, tarım ürünlerinde ise OTP' na uyumu amaçlamaktadır. Topluluğa karşı uygulanacak vergi oranlarının sıfırlanması ithalatımızda önemli artışlara neden olacaktır. Nitekim, 1996 yılının ilk altı ayında dış ticaret açığının hızla büyümesi ve kamu gelirlerinde görülen önemli azalma kredili ithalata fon uygulamasını yeniden gündeme getirmiştir. Bu uygulama ihracata yönelik sanayi dallarını da, ithal girdi kullanımını pahalılaştıracağı için olumsuz etkileyecektir. GB nedeni ile bozulan dış ticaret dengesinin yeniden kurulabilmesi fon veya eş etkili tedbirler uygulamakla değil, orta ve uzun vadeli stratejilerle mümkündür.

Türkiye ekonomisi için büyük önem taşıyan KOBİ' ler GB ile birlikte yoğun bir rekabet ortamına gireceklerdir. Bu durum sanayi sektöründeki firmaları verimliliklerini artırma zorunda bırakmıştır. Büyüyen pazar ve artan rekabet, Türkiye sanayiinde verimsiz işletmelerin tasfiyesine yol açacak ve fiyat farklılaştırmalarına dayalı aşırı kâr marjlarını eritecektir.

AB'den yapılacak mali yardımların, bu işletmelerin birleşerek daha etkin üretim yöntemlerine geçmesini teşvik etmek amacıyla kullanılması gerekmektedir. Bu amaçla Türkiye' nin, teşvik politikalarında AB normlarına uyum sağlaması gerekmektedir.

GB' nin kısa vadede ülkeye yabancı sermaye girişini artırması beklenmemelidir. Tamamiyle iç piyasaya yönelik olarak ülkeye giren yabancı sermayenin yatırımlara dönüşebilmesi, politik ve ekonomik istikrarın sağlanması ve etkin teşvik politikaları ile mümkündür.

Türkiye'yi AB' ne yakınlaştıran ekonomik çıkarlar çok fazladır. Türkiye, ihracat ve turizm gelirlerinin, ülkeye giren yabancı sermayenin, işçi dövizlerinin büyük kısmı AB'den sağlamaktadır. Ancak, GB ile iki tarafın da ekonomik çıkarlarını gözeten bir ekonomik bütünleşmenin sağlandığı söylenemez.

Sonuçta Türkiye, olumsuz koşullar altında AB ile GB' ni gerçekleştirmiştir. Bu konuda ciddi çalışmalar yapan kurumların ve bilim adamlarının uyarıları dikkate alınmamıştır. Bu olumsuzlukların giderek kontrolden çıkan kamu finansman sorunlarıyla birleşeceği düşünülürse, Türkiye' nin izleyen dönemde bağımsız iktisat politikası oluşturmada birçok güçlüklerle karşılaşacağı ortadadır.

KAYNAKÇA

- ATMACA, R. "Gümrük Birliği ve Olası Etkileri", Ekonomik Yaklaşım, Cilt 6, Sayı 16, 1995.
- BALASSA, B. The Theory of Economic Integration, Richard D. Irwin Inc., Homewood Illinois, 1961.
- BALKIR, C.,
DEMİRCİ, M. Uluslararası Ekonomik Bütünleşme ve Avrupa Topluluğu, 2 nci Baskı, Filiz Kitabevi, İstanbul, 1989.

- BRADA, J.,
MENDEZ, J.,
“Notes on Estimate of The Dynamics Effects of Economics Integration”, The Reviews of Economics and Statistics, 1988.
- CHACHOLAİDES, M.
International Economics, McGraw-Hill Pub. Comp., New York, 1991.
- COOPER, C. A.,
MASSEL, B. F.
“Towards A General Theory of Customs Unions for Developing Countries”, Journal of Political Economics, October, 1965.
- “A New Look at Customs Union Theory”
The Economic Journal, No.300,
Vol.LXXV, 1965.
- ELMAS, G.,
“Gümrük Birliği ile Türkiye”, Ekonomik Yaklaşım, Cilt 6, Sayı 16, 1995.
- ERTÜRK, E.
Ekonomik Entegrasyon Teorisi ve Türkiye'nin İçinde Bulunduğu Entegrasyonlar, Ezgi Kitabevi Yay., Bursa, 1993.

- EŞKİNAT, R.,
YILDIRIM, K. Endüstriyel Ekonomi, Anadolu Üniversitesi Yay., No.826, Eskişehir, 1994.
- GEHRELS F. "Customs Unions From A Single Country Viewpoint", Review of Economic Studies, Vol.24, 1956-7.
- GENCELİ, M. Yabancı Sermaye Duyarlılık Analizi, İTO Yay., No.20, İstanbul, 1991.
- GÖKDERE, Y.,A. Azgelişmiş Ülkelerarası İktisadi Birleşmeler, Sevinç Matbaası, Ankara, 1969.
- JOHNSON, G. H. Money. Trade and Economic Growth, George Allen Pub. Companies, 1962.
- JOHNSON H. G. "An Economic Theory of Protectionism, Tariff Bargaining and The Formation of Customs Unions", Readings in International Economic Integration içinde, (Ed. ROBSON, P.), Penguin Modern Economy, 1972.

KARLUK, S., R.

Ekonomik Birleşmeler Teorisi
Yönünden Türkiye' nin AET
Üyeliği ve Sanayileşme Sorunu,
EİTİA Yay., No.39, Eskişehir, 1987.

Uluslararası Ekonomik Kuruluşlar
ve Entegrasyonlar, 2 nci Baskı,
Tütünbank Yay., İstanbul, 1995.

Uluslararası Ekonomi, 4 ncü Baskı,
Beta Yayıncılık, İstanbul, 1996.

Türkiye Ekonomisi, 3 ncü Baskı, BETA
A.Ş., İstanbul, 1995.

Avrupa Birliği ve Türkiye, 4. Baskı
İMKB Yay., İstanbul, 1996.

Türkiye' de Yabancı Sermaye
Yatırımları, İTO Yay., No.13, İstanbul,
1983.

KEMP, M. C.

A Contribution to The General
Equilibrium Theory of Preferential
Trade", Northholland, 1969.

- KILIÇ, L.Ö. "Avrupa Topluluğu İle Türkiye İlişkilerinin Gümrük Birliği Kavramı Açısından Değerlendirilmesi", 3üncü İzmir İktisat Kongresi Tebliğleri, DPT Yay., Eskişehir, 1993.
- LIPSEY, R.G.,
LANCESTER, K. "The Genaral Theory of Second Best", Review of Economic Studies, Vol.24, 1956-7.
- MACOVER, H.
MORTON,G. " Contribution, Towards A Theory of Customs Union", The Economic Journal, March, 1953.
- MANİSALI, E. Uluslararası Ekonomi: Gümrük Birlikleri ve Dinamik Entegrasyon Teorisi,İstanbul, 1971.
- MEADE, J. E. The Theory of Customs Union, North Holland Publishing Companies, 1965.
- MIKESEL, R. F. "The Theory of Common Markets as Applied to Regional Arrangements Among Develoving Countries", International Trade Theory in a Developing World, (Ed. Harrod, R. and Hague.D.C.) Macmillian, 1963.

- MYRDAL, G. Economic Theory and Underdeveloped Regions, Methuen and Co. Ltd., London, 1972.
- SALVATORE, D. International Economics, 3rd Edition, Macmillan Pub. Comp., New York, 1990.
- SCITOVSTY, T. Economic Theory and Western European Integration, Methuen and Co Ltd., London, 1962.
- ÖZBEK, O. " Tarım Ürünleri ve Gümrük Birliği", Gümrük Birliği Semineri Tebliğleri, Esbank Yay., No.6, Mart 1996, İstanbul.
- SAMUELSON, F., W., MARKS, G., S. Managerial Economics, The Dryden Press International Edition, Florida, 1992.
- ŞEN, F. "Gümrük Birliği ve Türkiye", Finans Dünyası, Şubat, 1996.
- TANYERİ, İ. Fiyat Teorisi, Ölçek Ekonomileri ve Teknolojik Gelişme, HÜ. İİBF. Yay., No.8, Ankara, 1984.
- THUROW, R. "Dünya Ticareti Gayriresmi Düzenlemelere Bırakılamaz", Çev. F. T.İKİNCİ, New Perspectives Quarterly, Cilt 1-3, 1992.

TINBERGEN, J.

International Economic
Integration, Elsevier Pub. Comp.,
Amsterdam, 1965.

VINER, J.

The Customs Unions Issue, Carnegie
Endowment for International Peace,
London, 1950.

YELDAN E.,

KÖSE H. A.

“Gümrük Birliği Sürecinde Türkiye
Ekonomisi'nin Gelişme Perspektifleri”,
TMOB Sanayi Kongresi
Tebliğleri, Ankara, 1995.

Avrupa Birliği' nde Teşvik Sistemi,
İKV Yay., No.127, İstanbul, 1994.

Dış Ticaret Yönüyle Gümrük Birliği
El Kitabı, DTM Yay., Ankara, 1996.

Gümrük Birliği' nin Türkiye
Ekonomisi' ne Muhtemel Etkileri,
Vakıfbank Yay., 1994.

Türkiye Avrupa Topluluğu Gümrük
Birliği, Esbank Yay., No.6, İstanbul,
1996.

-
- Türkiye-Avrupa Entegrasyonu, OİK Raporu, DPT Yay., Ankara, 1995.
-
- T.C. Resmi Gazete, Muhtelif Sayılar.
-
- DPT, Temel Ekonomik Göstergeler, Muhtelif Sayılar.
-
- DİE, İstatistik Göstergeler, Muhtelif Sayılar
-
- DTM, Dış Ticaret Bültenleri, Muhtelif Sayılar.